S *tudia* **H** *istorica* **S** *lovenica*

Studia Historica Slovenica

Časopis za humanistične in družboslovne študije
Humanities and Social Studies Review

letnik 19 (2019), št. 1

ZGODOVINSKO DRUŠTVO
DR. FRANCA KOVAČIČA
V MARIBORU

ZRI DR. FRANCA KOVAČIČA V MARIBORU

MARIBOR 2019

Izdajatelj / Published by

ZGODOVINSKO DRUŠTVO DR. FRANCA KOVAČIČA V MARIBORU /

HISTORICAL SOCIETY OF DR. FRANCO KOVAČIČ IN MARIBOR

<http://www.zgodovinsko-drustvo-kovacic.si>

ZRI DR. FRANCA KOVAČIČA V MARIBORU /

ZRI DR. FRANCO KOVAČIČ IN MARIBOR

Uredniški odbor / Editorial Board

dr. Ivo Banac (ZDA / USA), dr. Rajko Bratuž, dr. Neven Budak (Hrvaška / Croatia),
dr. Jožica Čeh Steger, dr. Darko Darovec, dr. Darko Friš, dr. Stane Granda, dr. Andrej Hozjan,
dr. Tomaž Kladnik, dr. Mateja Matjašič Friš, dr. Aleš Maver, dr. Jože Mlinarič, dr. Jurij Perovšek,
dr. Jože Pirjevec (Italija / Italy), dr. Dragan Potočnik, dr. Andrej Rahten, dr. Tone Ravnikar,
dr. Imre Szilágyi (Madžarska / Hungary), dr. Peter Štih, dr. Polonca Vidmar,
dr. Marija Wakounig (Avstrija / Austria)

Odgovorni urednik / Responsible Editor

dr. Darko Friš

Zgodovinsko društvo dr. Franca Kovačiča

Koroška cesta 160, SI–2000 Maribor, Slovenija

e-pošta / e-mail: darko.fris@um.si

Glavni urednik / Chief Editor

dr. Mateja Matjašič Friš

Članki so recenzirani. Za znanstveno vsebino prispevkov so odgovorni avtorji.

Ponatis člankov je mogoč samo z dovoljenjem uredništva in navedbo vira.

The articles have been reviewed. The authors are solely responsible for the content of their articles.

No part of this publication may be reproduced without the publisher's prior consent and a full mention of the source.

Žiro račun / *Bank Account:*

Nova KBM d.d.

SI 56041730001421147

Prevajanje / *Translation:*

David Hazemali, Uroš Turnšek

Lektoriranje / *Language-editing*

Ana Šela

Oblikovanje naslovnice / *Cover Design:*

Knjižni studio d.o.o.

Oblikovanje in računalniški prelom /

Design and Computer Typesetting:

Knjižni studio d.o.o.

Tisk / *Printed by:*

Itagraf d.o.o.

<http://shs.zgodovinsko-drustvo-kovacic.si>

Izvillečke prispevkov v tem časopisu objavljata 'Historical – Abstracts' in

'America: History and Life'.

Časopis je uvrščen v 'Ulrich's Periodicals Directory', evropsko humanistično bazo ERIH in
mednarodno bibliografsko bazo Scopus (h, d).

*Abstracts of this review are included in 'Historical – Abstracts' and
'America: History and Life'.*

*This review is included in 'Ulrich's Periodicals Directory', european humanistic database
ERIH and international database Scopus (h, d).*

Studia historica Slovenica, Časopis za humanistične in družboslovne študije,
je vpisan v razvid medijev, ki ga vodi Ministrstvo za kulturo RS, pod zaporedno številko **487**.
Izdajo časopisa sta omogočili Agencija za raziskovalno dejavnost RS in Mestna občina Maribor.
Co-financed by the Slovenian Research Agency and City of Maribor.

*Studia
historica
slovenica*

Kazalo / Contents

Članki in razprave / Papers and Essays

- ANDREJ HOZJAN: **Zgodnjenovoveško Prekmurje. V čast stoletnice združitve prekmurskih Slovencev z matičnim narodom (2019)** 11
Early Modern Prekmurje. In Honour of the Centenary of the Reunification of Prekmurje Slovenians with their Homeland (2019)
- NINA STEINBACHER in ANDREJ RAHTEN: **"V boj za staro pravdo!" – ustanovitev in delovanje Samostojne kmetijske stranke do konca zasedanja konstituante** 71
"In the Fight for Old Justice!" – Establishment and Activities of the Independent Agricultural Party until the End of the Constituent Assembly Period
- MATEJA ČOH KLADNIK: **Sodišče slovenske narodne časti na Ptuj** 107
The Court of Slovenian National Honour in Ptuj
- JOŽICA ČEH STEGER: **Ivan Potrč in Narte Velikonja na sončni in senčni strani revolucije** 135
Ivan Potrč and Narte Velikonja on the Sunny and Shadowy Side of Revolution
- FRANCI LAZARINI: **France Stele in raziskovanje slovenske arhitekture** 153
France Stele as the Researcher of Slovenian Architecture
- ALEŠ MAVER, DARKO FRIŠ in GORAZD BAJC: **Med begom pred sovjetsko preteklostjo in vračanjem vanjo. Stranke in volitve v Ukrajini in Belorusiji med leti 1989 in 2013** 181
Between a Flight from the Soviet Past and a Return to It. The Party Landscape of Ukraine and Belarus between 1989 and 2013
- GORAZD BAJC, JANEZ OSOJNIK in DARKO FRIŠ: **Nekateri vidiki mednarodnega priznanja Slovenije s posebnim ozirom na ameriški pogled, junij 1991–april 1992** 217
Some Aspects of Slovenia's International Recognition with Particular Reference to the American Perspective, June 1991–April 1992

S *tudia* **H** *istorica* **S** *lovenica*

MIRAN LAVRIČ: **Mladi in religija v severovzhodni Sloveniji**
po letu 2000. Sekularizacijske težnje in relativno
vztrajanje institucionalne religioznosti257
Youth and Religion in Northeastern Slovenia after 2000.
Secularization Tendencies Along with the Relative Robustness
of Institutional Religiosity

Avtorski izvlečki / Authors' Abstracts 277

Uredniška navodila avtorjem /
Editor's Instructions to Authors 283

S *tudia*
H *istorica*
S *lovenica*

*Studia
historica
slovenica*

UDK 329(477+476)"1989/2013"
1.01 Izvirni znanstveni članek

DOI 10.32874/SHS.2019-06

Med begom pred sovjetsko preteklostjo in vračanjem vanj

Stranke in volitve v Ukrajini in Belorusiji med leti 1989 in 2013

Aleš Maver

Dr., docent
e-pošta: ales.maver@um.si

Darko Friš

Dr., redni profesor
e-pošta: darko.fris@um.si

Gorazd Bajc

Dr., izredni profesor
e-pošta: gorazd.bajc@um.si

Univerza v Mariboru, Filozofska fakulteta, Oddelek za zgodovino
Koroška cesta 160, SI–2000 Maribor, Slovenija

Izvilleček:

Razvoj strankarskega prizorišča v Ukrajini in Belorusiji tik pred koncem skupne države in po njem skoraj ne bi mogel biti bolj različen. V Ukrajini so nastanek trdno organiziranih političnih strank, ki bi imele približno podporo v vseh regijah Ukrajine, preprečevale po eni strani različne zgodovinske izkušnje med deli države, po drugi strani pa močna navezava političnih grupacij na posamezne osebnosti ali še bolj gospodarske centre moči (t. i. oligarhe). Ostra ločnica med vzhodom in zahodom, ki se je pokazala že leta 1994, je ostala osrednja značilnost ukrajinske politike še v današnji čas. Belorusija je po drugi strani verjetno država, kjer imajo politične stranke najmanj vpliva v Evropi. Sovražen odnos do strankarstva korenini sicer v izročilu sovjetskega tipa nestranske (v bistvu pa enostranske) politike, vendar ga je hkrati sistematično spodbujal režim predsednika Aljaksandra Lukašenke.

Ključne besede:

zgodovina Ukrajine, zgodovina Belorusije, strankarski sistemi, politične stranke, Julija Timošenko, gibanje Ruh, Aljaksandr Lukašenka, komunistične partije na območju nekdanje Sovjetske zveze, politika v postsovjetskem prostoru

Studia Historica Slovenica

Časopis za humanistične in družboslovne študije

Maribor, letnik 19 (2019), št. 1, str. 181–216, 83 cit., 2 slike, 4 tabele, 9 grafiknov
Jezik: slovenski (izvilleček slovenski in angleški, povzetek angleški)

Uvod¹

Čeprav sta današnji Ukrajina in Belorusija delili dobršen zgodovine in sta obe sodili med zahodne in najrazvitejše republike nekdanje Sovjetske zveze, sta pred osamosvojitvijo in po njej ubirali, kar zadeva razvoj strankarskega življenja, precej različna pota.² Ukrajina tako zavzema posebno, rekli bi, srednje mesto v okviru razvoja parlamentarizma in strankarskih sistemov na območju nekdanje Sovjetske zveze. Po eni strani kajpak ni primerljiva z razmeroma hitrim in odločnim slovesom od starega državnega in političnega okvira, za kakršnega so se odločile baltske države in sočasno razvile razvejano strankarsko življenje v okviru parlamentarnega političnega modela.³ Tudi Ukrajina v samostojnost ni zakorakala enako odločno kot Gruzija, Armenija ali Moldavija, čeprav tej odločnosti potem niso sledile korenite politične reforme.

Toda po drugi strani ukrajinski razvoj niti zdaleč ni primerljiv s tistim v srednjeazijskih državah ali Azerbajdžanu in se pomembno razlikuje od beloruskega, ki bo deležen obravnave v nadaljevanju, in ruskega.⁴ Vse, kar bo na naslednjih nekaj straneh povedanega o značilnostih procesov oblikovanja in spreminjanja strankarskega prizorišča v Ukrajini, pa bi bilo nerazumljivo, če vsaj v grobem ne očrtamo nekoliko širšega zgodovinskega okvira, za katerega je potrebno iti nemara vse do zgodnjega novega veka.

Velikanska sestavljanke

Že, če upoštevamo zgolj ozemeljske spremembe ukrajinske SSR, ki jih je doživela po drugi svetovni vojni, nam hitro postane jasno, da gre celo v evropskem merilu za eno bolj zapletenih zemljepisnih sestavljanek.⁵ Povojna ukrajinska repu-

¹ Prispevek je nastal v okviru raziskovalnega programa *Preteklost severovzhodne Slovenije med slovenskimi zgodovinskimi deželami in v interakciji z evropskim sosedstvom*, št. P6-0138, ter raziskovalnega projekta *Kontemporalnost razumevanjskega konteksta ter izražanje osebne in družbene svobode*, št. J7-8283, ki ju financira Javna agencija za raziskovalno dejavnost Republike Slovenije.

² Aleš Maver in Darko Friš, "Demokratske parlamentarne volitve v Srednji in Vzhodni Evropi med letoma 1989 in 1991 in njihov vpliv na oblikovanje strankarskega prostora do leta 2013", *Studia Historica Slovenica* 18, št. 2 (2018), str. 529–556 (dalje: Maver in Friš, "Demokratske parlamentarne volitve"). Avtorja umeščata ta razvoj v širši srednje- in vzhodnoevropski kontekst.

³ Prim. Andres Kasekamp, *A History of the Baltic States* (London, 2018), zlasti str. 151–160 (dalje: Kasekamp, *A History of the Baltic States*).

⁴ Prim. za podrobnosti Serhii Plokhyy, *The Last Empire: The Final Days of the Soviet Union* (New York, 2014), zlasti str. 191–254 (dalje: Plokhyy, *The Last Empire*), in Manfred Hildermeier, *Geschichte der Sowjetunion 1917–1991: Entstehung und Niedergang des ersten sozialistischen Staates* (München, 2017), zlasti str. 1067–1110 (dalje: Hildermeier, *Geschichte der Sowjetunion*).

⁵ Morda najpregledneje gradnike te sestavljanke predstavi Orest Subtelny, *Ukraine: A History* (Toronto, 2000), zlasti 189 (dalje: Subtelny, *Ukraine*). Prim. še dober prikaz pri Kerstin S. Jobst, *Geschichte der Ukraine* (Stuttgart, 2015), predvsem str. 44–61 (dalje: Jobst, *Geschichte der Ukraine*).

blika je namreč nastala iz svoje predvojne predhodnice in iz večjih ali manjših delov, ki so pred drugo svetovno vojno sodile k sosednjim Poljski, Romuniji in Češkoslovaški.⁶ Že za leta 1922 nastalo sovjetsko Ukrajino seveda še zdaleč ni bilo moč reči, da bi bila brez šiva.⁷ Obstajale so namreč precejšnje razlike med njenimi deli, ki so v rusko orbito prišli iz zgodnjenovoveškega poljsko-litovskega državnega okvira ob koncu 17. stoletja ali ob delitvah Poljske dobro stoletje pozneje,⁸ in med tistimi, ki jih je ruski carski imperij iztrgal Osmanom. Vse te razlike narekujejo izjemno versko in jezikovno raznolikost. V okviru pričujočega razmišljanja se bomo srečevali zlasti s tremi političnimi regijami. Gre za zahodni del, ki je bil do konca druge svetovne vojne le malo povezan z Rusijo in ga zaznamujeta prevlada ukrajinskega jezika in grkokatoliške veroizpovedi (kar ne velja za jezikovno prav tako izrazito ukrajinsko Volinijo, ki je bila med obema vojnoma del Poljske), osrednji del, vsaj v političnem smislu obsegajoč tista območja, ki se po delitvah Poljske niso nikdar več vrnila k nekdanji matici, se pravi prostor nekako med Podoljem in Poltavo, ter vzhodni in južni del, ki je najbolj navezan na Rusijo in sploh nikoli ni pripadal poljsko-litovski veletvorbi.⁹ Pri tem osrednji del vsaj po letu 1990 zaznamuje premoč ukrajinskih pravoslavnih cerkva (ki so se šele leta 2018 poenotile in jim je ekumenski patriarhat priznal avtokefalnost¹⁰) in vsaj blaga prevlada ruščine v vsakdanjem življenju, ki je na zahodnem robu tega prostora še v manjšini, na vzhodnem pa že v znatni večini. Vzhodni in južni del sta jezikovno izrazito ruska, v verskem pogledu pa tamkajšnji verniki večinoma priznavajo versko nadoblast moskovskega patriarha in njegovega najvišjega ukrajinskega predstavnika, kijevskega metropolita, pri čemer sicer privrženci moskovskega patriarhata v Ukrajini radi

⁶ Božo Repe, "Modernizacije pri Slovencih", *Acta Histriae* 25, št. 3 (2017), str. 581–596. Avtor poda primerjalno analizo stanja v slovenskih zgodovinskih deželah. Podrobneje o predvojni zgodovini Ukrajine: Serhy Yekelchuk, *Ukraine: Birth of a Modern Nation* (New York–Oxford, 2007), str. 153 ss (dalje: Yekelchuk, *Ukraine*).

⁷ Splošnejši pregled tematike ponuja Dean Komel, "Veliki oktober in veseli december: O nekaterih vprašanih oktobrske revolucije in revolucije sploh", *Studia Historica Slovenica* 18, št. 3 (2018), str. 737–754. Za okoliščine, ki so preprečile nastanek samostojne ukrajinske države po prvi svetovni vojni, gl. zlasti Subtelny, *Ukraine, passim*.

⁸ Gorazd Bajc, "Quel 'peccato originale' della diplomazia segreta. Il memorandum di Londra e i britannici", *Acta Histriae* 25, št. 4 (2017), str. 825–850. Avtor v pričujoči študiji sistematično analizira podoben primer v slovenskem narodnem prostoru, ki so ga pogojevale neugodne mednarodne okoliščine.

⁹ Za zgodovinske mejnike v tovrstnem razvoju Ukrajine je pomembno besedilo Timothyja Snyderja, *The Reconstruction of Nations: Poland, Ukraine, Lithuania, Belarus: 1569–1999* (New Haven–London, 2003), zlasti str. 105–119, 133 ss. in 145–150. Gl. še Norman Davies, *God's Playground: A History of Poland: Volume I: The Origins to 1795* (Oxford, 2005), zlasti str. 127, 133, 349–354 in 392 ss.

¹⁰ Prim. recimo "Tens of Thousands of People Gathered on St Sofia Square in Kyiv, Expect Good News from Unification Council", *Religious Information Service of Ukraine* (15. 12. 2018), https://risu.org.ua/en/index/all_news/state/national_question/73917, pridobljeno: 12. 4. 2019.

podčrtavajo svojo avtonomnost.¹¹

Opisane razlike¹² so vsekakor pomemben okvir, v katerem je vsaj do dogodkov med jesenjo 2013 in februarjem 2014, ki so privedli do evromajdanske revolucije, potekal temeljni proces spreminjanja ukrajinske politične krajine, s postopnim izoblikovanjem dveh približno enako močnih političnih blokov, za kar je bilo odločilno na eni strani postopno utrjevanje koalicije med volivci na skrajnem zahodu in med tistimi v osrednjem delu države, na drugi strani pa utrditev južnega in še bolj vzhodnega "monolita" po vzponu Viktorja Janukoviča na premierski stolček leta 2002.¹³ Za odvijanje tega procesa so bile ključnega pomena etape v prizadevanjih za opredelitev ukrajinske identitete, kjer je koncept "ukrajinizacije" javnega življenja tekmoval s konceptom definiranja pripadnosti ukrajinstvu na podlagi državljske, ne etnične ali jezikovne pripadnosti.¹⁴

Tretja značilnost veže Ukrajino bolj s preostalim postsovjetskim prostorom kot z Baltikom in se navezuje na težavno oblikovanje trdnih političnih skupin, čeprav se začne leta 2006 nenadoma kazati težnja h klasičnemu evropskemu modelu z dvema prevladujočima strankama. A ker je bilo njuno osrednje obeležje vse obravnavano obdobje prej zastopanje regionalnih interesov kot trden idejnopolični okvir, ni bilo nikoli moč govoriti o dogajanju, ki bi bilo vsaj približno zaključeno, česar ni moč reči niti za Ukrajino po Janukoviču. Morda bi lahko pred letom 2014 le komunisti do neke mere veljali za vseukrajinsko stranko v pravem pomenu te besede, a še pri njih stoji na poti zelo omejena navzočnost na zahodu države. Razen tega od Janukovičevega "cunamija" naprej niso bili več prvoligaši ukrajinske politike. Oblikovanje klasičnih strank je nadalje vseskozi oteževala majhna stopnja lojalnosti svojim političnim sku-

¹¹ Za širši okvir prim. Miran Lavrič in Darko Friš, "Institucionalna in zasebna religioznost v severovzhodni Sloveniji. Primerjalna analiza slovenskih regij po letu 1969", *Studia Historica Slovenica* 18, št. 1 (2018), str. 41–60. V dotičnem prispevku avtorja predstavita primerjalni vpogled v statistiko o verskem življenju v srednje- in vzhodnoevropskem prostoru v drugi polovici 20. in v začetku 21. stoletja. O temeljih ukrajinske cerkvene zgodovine v širšem vzhodnoevropskem okviru prim. zdaj Simon Malmenvall, "Razvoj cerkvene organizacije v Kijevski Rusiji do sredine 12. stoletja", *Bogoslovni vestnik* 75, št. 2 (2016), str. 547–558, pa tudi Nejc Drnovšek, "Selitev kijevske metropolije iz Kijeva v Moskvo", *Bogoslovni vestnik* 78, št. 1 (2018), str. 135–146.

¹² Aleš Maver in Anton Ravnikar, "Zastrta znamenja: Vprašanje disidentstva Katoliške cerkve v Slovenije v obdobju "vzhodne politike" in revija Znamenje", *Annales, Series Historia et Sociologia* 27, št. 4 (2017), str. 794–796. Avtorja v prispevku obelodanita težak položaj ukrajinskih grkokatolikov v primerjavi z ostalimi krščanskimi skupnostmi v Sovjetski zvezi.

¹³ Prim. Yekelchik, *Ukraine*, str. 213. Prim. še Goran Čeranić, "Value orientations in the post-socialist Montenegro", *Annales, Series Historia et Sociologia* 28, št. 2 (2018), str. 415–428. Čeranić v prispevku obravnava tozadevne razmere v vsaj deloma primerljivem, čeprav veliko manjšem in tudi strateško manj izstopajočem črnogorskem okolju.

¹⁴ Gl. zlasti Subtelny, *Ukraine*, str. 603 ss.

Zvonik kijevskega kompleksa cerkve Svete Modrosti. Usoda te cerkve po ukrajinski osamosvojitvi je dober pokazatelj napetosti med posameznimi krščanskimi skupnostmi skupnega izvora v bizantinskem krščanstvu (Wikimedia Commons)

pinam pri velikem številu politikov,¹⁵ kar se je posebej kričeče pokazalo po t. i. oranžni in "evromajdanski" revoluciji, seveda pa tudi po Janukovičevi zmagi na

¹⁵ Tomaž Deželan, "Derailing Modern Democracies: The Case of Youth Absence from an intergenerational Perspective", *Annales, Series Historia et Sociologia* 28, št. 4 (2018), str. 811–826.

predsedniških volitvah leta 2010. Zelo postsovjetska in širše postkomunistična je nadalje poteza ukrajinskega strankarstva, zaradi katere je lepo število strank zgolj podaljšanih rok ali instrumentov posameznih oligarhov ali njihovih skupin, kar se med drugim kaže v majhni stopnji prekrivanja med imeni grupacij in njihovo dejansko vlogo v ukrajinskem političnem prostoru.¹⁶

Do nove ustave

Pred uvedbo mešanega volilnega sistema za volitve v ukrajinski parlament, vrhovno rado, aprila 1998 lahko pravzaprav opazujemo samo blede obrisov razvitega strankarskega življenja. Zato je treba kažipote za poznejše politične izbire iskati prej v dveh referendumskih odločanjih in dvojih volitvah predsednika države.

Še prej velja vseeno omeniti že zadnje vsesovjetske in zadnje ukrajinske volitve v sklopu velike skupne države. Osnovni toni so bili enaki. V Ukrajini sicer ni prišlo do tega, da bi nekomunistični ali vsaj izrazito nacionalno usmerjeni kandidati (ki so lahko v mnogih okoljih, tudi v nekaterih baltskih, še ohranjali formalno članstvo v vladajoči stranki) pridobili odločilen vpliv, kot se omenjeno ni zgodilo samo v treh baltskih republikah, ampak še v dveh zakavkaških in v Moldaviji.¹⁷ Toda za razliko od srednjeazijskega pasu, kjer je ostal primat nomenklature docela nesporen, pa tudi od sosednjih Belorusije in Rusije, kjer je demokratični blok beležil razmeroma skromne uspehe, se je v Ukrajinski SSR že marca 1989, še posebej pa marca 1990 vzpostavil kot upoštevanja vredna sila. Pod okriljem nekomunističnega Demokratičnega bloka in poznejšega Ljudskega sveta se je znašla skoraj četrtina poslancev zadnje predosamosvojitvene rade, ki je ostala delujoči ukrajinski parlament vse do leta 1994.¹⁸

Znotraj opozicije je kajpak prednjačilo široko zasnovano nacionalno gibanje Ruh, ustanovljeno že leta 1988, ki se je v stranko – ne brez notranjega odpora – preoblikovalo šele 1992 in je na tej točki podobno mnogim srednje- in vzhodnoevropskim gibanjem, morda najbolj češkoslovaškima Državlanskemu forumu in Javnosti proti nasilju, deloma gotovo tudi prvi fazi v razvoju Hrvaške demokratične skupnosti (*Hrvatske demokratske zajednice*).¹⁹ Bistvena razlika s stanjem v 21. stoletju je bila, da sta lahko Ruh in Demokratični blok na resno

¹⁶ Dobro o tem Subtelny, *Ukraine*, str. 613 s.

¹⁷ Prim. Hildermeier, *Geschichte der Sowjetunion*, predvsem 1091 ss.

¹⁸ Yekelchik, *Ukraine*, str. 183 s.

¹⁹ Aleš Maver in Darko Friš, "Historical Development of the Party Landscape in Slovenia and Croatia between 1990 and 2007", *Studia Historica Slovenica* 13, št. 1 (2013), str. 188–191 (dalje: Maver in Friš, "Historical Development"). Veliko primerov je tudi pri Aleš Maver in Darko Friš, "Demokratične in parlamentarne volitve", *passim*.

Grafikon 1: Volitve v republiške sovjete USSR in BSSR 1990. Razmerje med vladajočim in demokratičnim blokom (ocena)

zastopstvo in politično večino računala samo v petih ali šestih zahodnih okrožjih (oblasteh) in v prestolnici Kijev, ne pa še drugod v srednjem delu države.

Precej napredujoči proces razkrajanja Sovjetske zveze, za katerega so bile tipične razglasitve (oziroma obnove) neodvisnosti treh baltskih republik že spomladi 1990 in razglasitve suverenosti v vrsti drugih članic socialistične federacije, ki ni zaobšel Ukrajine, je sicer sprožil prvega v valu za državo tako značilnih eksodusov politikov, tokrat iz vrst toneče Komunistične partije (KP) Ukrajine. Od prvotnih treh četrtin poslancev jih ji je v radi samo do julija 1990 ostalo zgolj 239 od 450, vseeno dovolj, da so pod vodstvom dolgoletnega igralca na politični sceni in poznejšega vodje Socialistične stranke Ukrajine Oleksandra Moroza za šefa parlamenta in s tem tudi republike izvolili iz precej nacionalistično naravnane Volinije izvirajočega Leonida Kravčuka.²⁰ Slednji je bil kot suveren govorec ukrajinščine že prej v partiji zadolžen za ukvarjanje z ukrajinškim nacionalnim vprašanjem.

Gorbačovov poskus, da legitimira svoj model ohranitve Sovjetske zveze pri življenju z referendumom 17. marca 1991, je v ukrajinškem delu federacije prinesel podoben razplet kot parlamentarne volitve leto prej. Zagovorniki fede-

²⁰ Snyder, *The Reconstruction*, str. 244 s.

racije so s skupaj 70,5 odstotka oddanih glasov resda premočno zmagali, toda številke še zdaleč niso bile tako bleščeče kot v Turkmenistanu, Uzbekistanu ali Kazahstanu, pa tudi tako kot v Belorusiji in Rusiji ne.²¹ Izrazito proti predlogu predsednika Sovjetske zveze so bili samo v treh pokrajinah na skrajnem zahodu, kjer je odgovor za obkrožila manj kot petina udeležencev referenduma, tesno s 55,4 odstotka glasov še v Kijevu. Celo volinska pokrajina in pokrajina Rivne sta se z majhno večino izrekli v prid ohranitvi federacije.²²

Gorbačova so dogodki vse bolj prehitevali, poskus puča med 19. in 21. avgusta 1991 pa pred povsem novi položaj ni postavil samo njega, temveč sočasno tudi večinsko bolj ali manj okostenela partijska vodstva posameznih Moskvi še zvestih republik.²³ Za Ukrajino je poraz pučistov pomenil nov presenetljivi zasuk in politični eksodus dotedanje elite, saj je vrhovna rada na vrat na nos prepovedala dotlej vsemogočno stranko, politično domovino večine svojih članov, in zapovedala podržavljenje njenega znatnega premoženja. Obenem je druga najpomembnejša sovjetska republika 24. avgusta 1991 razglasila svojo samostojnost, ki so jo spočetka priznale zgolj druge v slabih dveh letih pred tem nastale države.²⁴ Toda za razliko od Belorusije, ki je vajo ponovila dan kasneje (čeprav je pozneje, zelo značilno, črtala praznovanje 25. avgusta kot dneva samostojnosti in ga zamenjala z Lukašenkovem režimu bližjim 3. julijem, dnevom osvoboditve Minska izpod nemške okupacije²⁵), je Ukrajina pri tem vsaj deloma plesala po lastnih, ne le po vsiljenih zunanjih notah. Rastočo priljubljenost misli o državni suverenosti zgodovinarji največkrat pripisujejo v tem času uspešnemu sodelovanju med Ruhom, idejnim središčem premisleka o neodvisnosti, in krogom predsednika parlamenta Kravčuka, ki je uspel idejo pripadnosti ukrajinskemu narodu na etnični in jezikovni podlagi speljati v mirnejše vode pripadnosti na podlagi državljanstva, ne da bi odbil za samostojnost najbolj navdušeni zahod države.²⁶ Seveda je res, da nenadni, tako rekoč od zunanjih okoliščin narekovani porod ukrajinske države in neiskreno slovo od komunistične dediščine vse do danes odmevata v številnih težavah ukrajinske družbe in politike, vendar zaradi trdnejše podlage nista mogla nikoli zamajati dejstva ukrajinske državnosti. Ko sta Leonid Kučma na začetku 21. stoletja in Viktor Janukovič sredi njegovega drugega desetletja poskusila spreminjati pri-

²¹ Armenija, Gruzija, Moldavija in baltske države na referendumu uradno niso sodelovale.

²² Subtelny, *Ukraine*, str. 579 s.

²³ Gl. Plokhyy, *The Last Empire*, str. 72 ss.

²⁴ Prav tam, str. 152 ss.

²⁵ Prim. Dieter Nohlen in Philip Stöver, *Elections in Europe* (Baden–Baden, 2010), str. 256 (dalje: Nohlen in Stöver, *Elections*).

²⁶ Subtelny, *Ukraine*, str. 580. Za deloma podobno vlogo Milana Kučana v Sloveniji prim. Božo Repe, *Milan Kučan, prvi predsednik* (Ljubljana, 2015), in isti, "Vloga Milana Kučana v slovenski zunanji politiki", *Annales, Series Historia et Sociologia* 27, št. 4 (2017), str. 543–554.

Grafikon 2: Izidi predsedniških volitev v Ukrajini 1991 v % (Nohlen in Stöver, *Elections in Europe*)

zorišče po beloruskih receptih, je to obakrat zbudilo odločen, nazadnje uspešen odpor.

Značilno razliko med sosedama ponazarja potrditev ukrajinske osamosvojitve na referendumu 1. decembra 1991. Medtem ko takega ljudskega glasovanja v Belorusiji ni zahtevala niti opozicija, saj na nobeni točki ni bilo gotovo, da bi uspelo,²⁷ je v Ukrajini ob visoki udeležbi neodvisnost podprlo več kot 90 odstotkov volivcev. Pri tem z izjemo Krima (v Sevastopolu se je za samostojno pot ogrelo skromnih 54 odstotkov) razlike med poznejšima zemljepisnima blokoma niso bile bistvene. Res je v treh zahodnih Ruhovih trdnjavah neodvisnost pridobila skoraj enodušno, do 98-odstotno podporo, a tudi v izrazito rusofoni Odesi je bilo njenih nasprotnikov manj kot petnajst odstotkov.²⁸ Kam pes taco moli, so razločno pokazale na isti dan izvedene volitve prvega predsednika nove republike.

²⁷ Astrid Sahm, "Belarus", v: *Elections in Europe*, ur. D. Nohlen in P. Stöver (Baden–Baden, 2010), str. 233 (dalje: Sahm, "Belarus").

²⁸ Natančen prikaz rezultatov pri Subtelny, *Ukraine*, str. 583.

Dotedanji šef države Leonid Kravčuk je s svojim konceptom širokogrudnega ukrajinstva in razmeroma odločne podpore suverenosti postal edini pred Petrom Porošenkom na valu navdušenja nad uspehom evromajdanskega gibanja leta 2014, ki mu je uspelo zmagati že v prvem krogu. Zanj so se odločile dobre tri petine volivcev. Ruhov kandidat Vjačeslav Čornovil jih je prepričal manj kot četrtno, od ostale četverice nihče ni pobral niti petih odstotkov. Za te volitve je bilo značilno, da je izrazito nacionalno usmerjeni kandidat Čornovil triumfirale v treh najzahodnejših okrožjih in bil blizu uspeha še v Černivcih ob romunski meji, medtem ko je povsod drugod zmagoval Kravčuk. Značilna je bila tudi odsotnost močnega izrazito proruskega kandidata, kar bi se slabo prilegalo evforičnemu vzdušju v znamenju suverenosti Ukrajine. Celo v Donjecku in na Krimu je za Rusa Vladimirja Grinova volila le desetina volivcev.²⁹ Čornovil, še en ukrajinski disident iz sovjetske dobe Levko Lukjanenko, Grinov in zadnje-uvrščeni Leopold Taburjanski so resda nastopili pod strankarskimi zastavami, a stranke v zahodnoevropskem pomenu so bile na omenjenih volitvah še vedno zelo stranske igralke.

Prihodnja jesen je ob katastrofalnih gospodarskih razmerah naplavila na površje enega ključnih tvorcev sodobne Ukrajine Leonida Kučmo. Ta tipični partijski aparatčik iz druge vrste in direktor velikega državnega podjetja iz ene ukrajinskih gospodarskih metropol Dnipropetrovska (današnjega Dnipra) za ukrajinsko politiko zadnjih dveh desetletij ni bil značilen le po pogostem menjavanju stališč in zavezništov, marveč je kot predsednik republike v dveh mandatih vzpostavil dodelano ukrajinsko različico pajdaškega kapitalizma, ki je državo odločilno zaznamovala. Če je svojo kariero začel kot liberalni reformist in premier, v katerega vlado je prvič sedel tudi opozicijski Ruh,³⁰ se je že leta 1994 volivcem ponujal kot porok ukrajinske tesne naslonitve na Rusijo, s čimer se je prikupil predvsem vzhodu. Vmes je prišlo, podobno kot v sosednjih Belorusiji in Rusiji, junija 1993 do obnove komunistične partije pod vodstvom domala neuničljivega Petra Simonenka,³¹ bistvene stalnice ukrajinske politike do leta 2014, ki pa se, zanimivo, nikdar ni prebil čisto v prvo ligo.

Ker je bil od Sovjetske zveze podedovani politični model po svojem ustroju v bistvu parlamentaren, seveda pa mišljen za okolje, kjer je v parlamentu le ena stranka, Ukrajini znova po vzoru sosed niso bili prihranjeni stalni spori med predsednikom in parlamentom. Sicer ti niso dosegli tako dramatičnih razsežnosti kot jeseni 1993 v Rusiji, ker sta se obe strani – očitno pod vtisom poskusa puča v Rusiji – 24. septembra istega leta dogovorili za kompromis, po katerem naj bi se skrajšala tako (prvotno petletni) mandat parlamentarcev kot mandat

²⁹ Prim. Nohlen in Stöver, *Elections in Europe*, str. 1993.

³⁰ Gl. Yekelchuk, *Ukraine*, str. 199 ss.

³¹ Subtelny, *Ukraine*, str. 588–589.

predsednika Kravčuka.³² Sočasno je bil žrtvovan (preliberalni?) premier Kučma, tik pred predsedniškimi volitvami je Kravčuk za šefa ministrskega sveta postavil celo zadnjega predsednika vlade komunistične Ukrajine Vitalija Masola.³³

Pred tem so potekale parlamentarne volitve, a še po starem sovjetskem večinskem sistemu v enomandatnih okrožjih. Za trd oreh se je izkazalo določilo, da se mora glasovanja v okrožju za njegovo veljavnost udeležiti vsaj polovica volilnih upravičencev. Tako so sprva zapolnili le 338 od 450 sedežev v novi radi. Kar 55 odstotkov vseh volivcev se je odločilo za formalno neodvisne kandidate, ki jim je s tem pripadlo skoraj pol sedežev (168 od 338). Večino teh poslancev so tvorili nekdanji pripadniki sovjetske nomenklature, čeprav je bilo na zahodu kot neodvisnih izvoljenih veliko ukrajinskih nacionalcev. Med strankami je obnovljena Komunistična partija Ukrajine povzročila konkurenco. Pripadlo ji je 86 sedežev, najbližjemu zasledovalcu Ruhu zgolj dvajset. Tudi sicer je bila dovoljena rada v smer sovjetske Ukrajine namesto prozahodne nagnjena precej bolj kot predhodnica, saj so imele desnosredinske skupine v njej komaj kakšnih osemdeset poslancev. Pomembno je poudariti, da zagovorniki "ukrajinizacije" na teh volitvah drugače kot na tistih v 21. stoletju razen v Kijevu niso beležili nikakršnih uspehov v srednjem delu Ukrajine; še naprej so ostajali omejeni na njen zahodni rob. Pač pa so vzhod, predvsem okrožja Donjeck, Luhansk in Zaporizžja, obvladovali komunisti.³⁴

Predčasne predsedniške volitve, za katere sta se dogovorila Kravčuk in parlamentarna opozicija pod vodstvom komunistov, so pokazale podobno, četudi ne identične slike. Predvsem so si pridobile vlogo paradigmatičnega vzorca za svoje naslednice desetletje in več pozneje. Razkol med zahodom in vzhodom Ukrajine je prvič prišel na dan v vsem sijaju. Na volitvah kot glasnik zagovornikov tesne naslonitve na Rusijo nastopajoči nekdanji premier Kučma je v drugem krogu 10. julija 1994 slavil razmeroma tesno, z 52,1 odstotka glasov (tesni izidi so bili značilni tudi za vse predsedniške volitve v 21. stoletju do leta 2014). A medtem ko mu je bilo na Krimu naklonjenih skoraj 90 odstotkov in v okrožju Luhansk kar 88 odstotkov volivcev, jih je v ternopilskem okrožju na zahodu prepričal pičlih 3,8 odstotka. Ne bi pa bilo prav, če ne bi opozorili na pomembno razliko med volitvami 1994 in tistimi, denimo, deset let pozneje. Na vzhodu je "nacionalni" kandidat Kravčuk užival deloma znatno višjo podporo kot pozneje Viktor Juščenko, saj je v Donjecku vknjižil skoraj petino glasov, medtem ko je bil v srednjem delu države bistveno šibkejši kot kandidat zahodnih Ukrajincev leta 2004. V Sumiju, Poltavi in Černihivu je prepričljivo triumfirал Kučma. To so bili kraji, kjer je bil – podobno kot še nekajkrat najpozneje – precejšnje

³² Za "strašilno" dogajanje v Rusiji prim. Hildermeier, *Geschichte der Sowjetunion*, str. 1124–1137.

³³ Subtelny, *Ukraine*, str. 610 ss.

³⁴ Za izide volitev prim. Nohlen in Stöver, *Elections in Europe*, str. 1987 in 1991.

priljubljenosti deležen nekdanji vodja komunistov v radi in poznejši socialist Oleksander Moroz. V Sumiju ga je npr. v prvem krogu podprla več kot četrtna volivcev; glavnina slednjih se je v drugo odločila za Kučmo. Kijev je ostal zvest svoji dotedanji usmeritvi in skoraj tri petine glasov namenil Kravčuku.³⁵

Preglednica 1: Izidi drugega kroga predsedniških volitev 1994 v izbranih ukrajinskih okrožjih (oblasti) v % glasov (www.electoralgeography.com/new/en/)

Okrožje/kandidat	Leonid Kučma	Leonid Kravčuk
MESTO KIJEV	35,6	59,1
LVIV	3,9	93,8
TERNOPIL	3,8	94,8
VOLINIJA	14,0	83,9
ŽITOMIR	41,6	55,6
POLTAVA	59,2	37,4
ODESA	66,8	29,2
DONJECK	79,0	18,5
SEVASTOPOL	92,0	6,5
UKRAJINA	52,1	45,1

Kučmova doba

Spor med parlamentom in predsednikom je v vseh treh osrednjih evropskih sovjetskih republikah dobil slednji. V Rusiji je bila stvar odločena že jeseni 1993, v Belorusiji verjetno maja 1995 ali najkasneje jeseni 1996. Čeprav je Ukrajina kazala in še kaže največ teženj k modelu parlamentarne republike, se je po sprejemu ustave junija 1996 prav tako zdelo, da je predsednikov monopol zabetoniran. Prva ustava samostojne Ukrajine je namreč določala, da predsednik republike ne samo ministrskega predsednika, marveč tudi člane vlade določa brez sodelovanja rade (ki je morala premierju sicer naknadno izglasovati zaupnico, lahko pa mu je izrekla tudi nezaupnico).³⁶ Ker je parlament obdržal primat na zakonodajnem področju, si je predsednik prizadeval za to, da bi pridelal

³⁵ Prim. zlasti Taras Kuzio, Robert Kravchuk in Paul J. D'Anieri (ur.), *State and Institution Building in Ukraine* (New York, 1999), str. 234 ss.

³⁶ Subtelny, *Ukraine*, str. 606 s.

Grafikon 3: Parlamentarne volitve v Ukrajini 1998: izidi v proporcionalnem delu po strankah v % (Nohlen in Stöver, *Elections in Europe*)

večino v njem, pri čemer mu je – še en znak popolne nepredvidljivosti ukrajinske politike – po svoji izvolitvi v parlament pomagal kar Leonid Kravčuk.³⁷ Na postopno jasnejše izoblikovanje strankarskega prizorišča je nazadnje odločilno vplivala volilna reforma po ruskem vzoru. 29. marca 1998 naj bi tudi v Ukrajini po večinskem sistemu izvolili le še 225 članov rade, 225 pa s strankarskih list.³⁸

Sprememba je razumljivo bistveno povečala zastopanost organiziranih strankarskih grupacij v parlamentu, čeprav se osnovne konture (še) niso spremenile. Komunisti so s slabo četrtno glasov v proporcionalnem delu ostali ključni igralec. S stoena dvajsetimi poslanci so jih imeli trikrat več kot drugouvrščeni Ruh, ki je dobil manj kot deset odstotkov glasov. Vnovični uspeh levece so dopolnili Morozovi združeni socialisti in agrarci, ki so dihali Ruho za ovratnik s slabimi devetimi odstotki glasov. Le malo več kot štiri odstotke glasov je zabeležila manjša vojska sredinskih strank, ki so bile v glavnem politične izpostave različnih Kučmu bližnjih oligarhov, zato njihova poimenovanja (zeleni, narodni demokrati, socialdemokrati in podobno) ne povedo veliko o njihovi dejanski usmeritvi. Ker se je sredinskemu bloku pridružila glavnina še vedno znatnega kontingenta sto enajstih v enomandatnih okrožjih izvoljenih poslan-

³⁷ Yekelchuk, *Ukraine*, str. 204.

³⁸ Sarah Birch, "Ukraine", v: *Elections in Europe*, ur. D. Nohlen in P. Stöver (Baden–Baden, 2010), str. 1971 (dalje: Birch, "Ukraine").

cev, sta bila levi in desni in sredinski blok nazadnje približno enako močna.³⁹

Predsedniške volitve 1999 so bile tako predvsem spopad med predsednikom Kučmo in (nominalno) levico. Politiki z nacionalističnega zahoda so kot že 1991 in 1994 igrali zgolj vlogo statistik. Kandidata med seboj po vnovični izvolitvi Čornovila za predsednika stranke leta 1999 sprtih frakcij Ruha sta skupaj v prvem krogu zabeležila reci in piši celih 3,6 odstotka glasov. Vodilnemu Kučmi s slabima dvema petinama glasov so sledili trije izraziti levičarji, komunist Simonenko, socialist Moroz in voditeljica skrajne leve Natalija Vitrenko, za katere je skupaj glasovalo več kot 46 odstotkov volivcev. Dober rezultat je zabeležil še nekdanji Kučmov ministrski predsednik in nekdanji vodja združenih socialdemokratov Jevhen Marčuk. Poudariti velja neverjetno razliko z volitvami pet let prej. Zahod države je kot en mož stal za aktualnim predsednikom Kučmo, ki mu 1994 ni zaupal niti petih odstotkov glasov. Zdaj je v okrožju Ivano-Frankivsk že v prvem krogu dobil več kot 70 odstotkov.⁴⁰

Nekarizmatični Petro Simonenko je bil idealen nasprotnik za balotažo za predsednikov tabor. Slednji si je namreč želel ponovitve ruskega scenarija iz leta 1996, ko sta se za tamkajšnji predsedniški položaj spopadla Jelcin in pravoverni komunist Genadij Zjuganov.⁴¹ In čeprav je Kučma premočno zmagal s skoraj osemindesetimi odstotki glasov kot zadnji predsednik pred Porošenkom, ki je dostojno raven podpore užival v vseh delih Ukrajine, je presenetil dober Simonenkov izid v osrednjem delu države, kjer sta leta 2004 in leta 2010 potem triumfirala Juščenko in Timošenkova. Srednjeukrajinski kmetje so se 1999 še množično odločali za kandidata s poudarjeno nostalgичnimi sovjetskimi toni, kar so pospeševale katastrofalne gospodarske razmere v večini zadnjega desetletja 20. stoletja.⁴² V nasprotju s tem je z izjemo tesnih porazov na Krimu in v Luhansku Kučma premagoval Simonenka na vzhodu in jugu, pri čemer je bržkone potrebno dodati omejitve, da je bil pritisk državnega aparata tam zanesljivo največji.

Po svoji vnovični izvolitvi je Kučma začel tisto obdobje svojega predsedovanja, ko se je najbolj naslanjal na konservativne nacionalne sile. Skoraj sočasno s tem se je začel vnovični poskus širše "ukrajinizacije" na krilih razsodbe ustavnega sodišča decembra 1999, da sme biti ukrajinščina edini uradni jezik v državi.⁴³ Obraza te faze Kučmove politike sta bila njegov novi ministrski predsednik Viktor Juščenko in varovanka ter sodelavka nekdanjega premierja Pavla

³⁹ Nohlen in Stöver, *Elections in Europe*, str. 1988 in 1991.

⁴⁰ Serhii Ploky, *The Gates of Europe: A History of Ukraine* (New York, 2016), str. 330 (dalje: Ploky, *The Gates*).

⁴¹ Yekelchik, *Ukraine*, str. 205.

⁴² Ploky, *The Gates*, str. 327 ss.

⁴³ Subtelny, *Ukraine*, str. 617.

Lazarenka Julija Timošenko, ki je, potrem ko si je v devetdesetih letih v Kučmovi orbiti nabrala veliko premoženje kot "plinska princesa", postala Juščenkova namestnica. S kombinacijo učinkovitih gospodarskih reform in poudarjanja ukrajinstva je premier kmalu postal junak ljudi zlasti na zahodu države. Ker je reformni zagon začel ogrožati Kučmov krog oligarhov, so poskrbeli najprej za odstavek in celo za prvo aretacijo Timošenkove, nato pa je njihov parlamentarni blok v zavezništvu s komunisti 29. maja 2001 izglasoval nezaupnico še Juščenkovi.⁴⁴ S tem mu je bila po drugi strani odprta pot k vodenju opozicije, posebej še, ker je njegova nekdanja namestnica Timošenkova še v času, ko je bil na položaju, uspešno organizirala gibanje "Za Ukrajino brez Kučme".⁴⁵

Na poti k oranžni revoluciji

Vse od osamosvojitve Ukrajine so volilni vzorci preprečevali nacionalno usmerjenim silam brez korenin v sovjetski nomenklaturi, da bi na političnem parketu igrale zares pomembno vlogo. Zadeva se je spremenila šele, ko je vodstvo tega toka ukrajinske politike prevzel dvojec Juščenko-Timošenko. Juščenko je sicer govoril le ukrajinsko, vendar ni izhajal iz osrednjih oporišč ukrajinskega nacionalizma na zahodu, pač pa iz pokrajine na Sumi na severu Ukrajine, tik ob ruski meji. Vrhu tega v ospredje ni postavljala "ukrajinizacije" družbe, marveč je kot ministrski predsednik gojila imidž liberalnega reformista. Timošenkova do nastopa vloge podpredsednice vlade menda sploh ni znala ukrajinsko in je bila značilen otrok Kučmovega oligarhičnega sistema; njena politično-gospodarska zibelka je bil klan iz Dnipropetrovska (današnjega Dnipra).⁴⁶

Opremljen s takšnimi predispozicijami in ob nehoteni pomoči vse bolj toneče Kučmove barke je Juščenko postavil na noge volilni blok Naša Ukrajina. Ta je bila po dvanajstih letih ukrajinskega parlamentarizma nekakšna kopija srednje- in vzhodnoevropskih volilnih koalicij z začetka devetdesetih letih, kakršen je bil navsezadnje slovenski Demos. Nacionalistični Ruh je bil resda del Juščenkove združbe, a v njej ni imel glavne besede. Na volilni dan je Naša Ukrajina s 24,5 odstotka glasov v proporcionalnem delu porazila prej dvakrat suvereno prve komuniste, ki so nekoliko izgubili in pristali pri manj kot enaindvajsetih odstotkih. Predsedniški blok Za enotno Ukrajino pod vodstvom Juščenkovega naslednika na premierskem stolčku Anatolija Kinaha je na tretjem mestu precej zaostal z dobrimi dvanajstimi odstotki volilne podpote. Blok Julije Timošenko je bil leta 2002 s 7,5 odstotka glasov še precej šibkejši od

⁴⁴ Plochy, *The Gates*, str. 332.

⁴⁵ Yekelchik, *Ukraine*, str. 207–210.

⁴⁶ Prav tam.

Grafikon 4: Rezultati parlamentarnih volitev v Ukrajini 2002–2007: izidi v % glasov po strankah (Nohlen in Stöver, *Elections in Europe*)

Juščenkovega, kar se bo že čez štiri leta temeljito spremenilo. Ključ do uspeha Naše Ukrajine je bila osvojitev srednje Ukrajine. Tam, kjer je v devetdesetih letih zmagovala komunistična ali socialistična levica, je zdaj slavil iz srednje Ukrajine izvirajoči Juščenko. Ta temeljna preusmeritev volivcev se je poglobila med predsedniškimi volitvami dve leti in pol pozneje.⁴⁷

Zmaga v proporcionalnem delu Juščenkovi ni povrnila vloge premierja. Kučmo so podobno kot Janukoviča leta 2012 rešili mandati iz enomandatnih okrožij, kjer je bila zaradi lažjega administrativnega pritiska predsednikova grupacija bistveno uspešnejša od Naše Ukrajine. Ko se ji je pridružil še velik del kot neodvisnih izbranih poslancev, si je tudi v novi radi zagotovila prevladujoč položaj.⁴⁸ A dolgo je kazalo, da niti to ne bo moglo Juščenkovi preprečiti zmage na predsedniških volitvah. Na vnovično predsednikovo kandidaturu, čeprav so po beloruskem in še kakšnem zgledu njegovi strategji razmišljali tudi o tem, zaradi njegove notorične nepriljubljenosti ni bilo misliti. Končno je Kučma sklenil svojo ohranitev vsaj blizu oblasti zacementirati z naslonitvijo na donješki klan, ki je bil v predsednikovih kombinacijah vse dotlej v senci konkurence iz Dnipropetrovska in Kijeva. Izbiro tamkajšnjega guvernerja Viktorja Januko-

⁴⁷ Nohlen in Stöver, *Elections in Europe*, str. 1989.

⁴⁸ Plokhy, *The Gates*, str. 332–333.

viča za ministrskega predsednika lahko vsekakor označimo za Kučmovo veliko napako, saj je s tem posredno zaostрил delitve v ukrajinski družbi.⁴⁹

Potem ko se Juščenko ni dalo zaustaviti niti z zastrupitvijo leta 2004, je namreč Janukovič iz omare potegnil širok nabor velikih političnih tem, predvsem vprašanji položaja ruskega jezika in navezave na Rusijo namesto na Evropsko unijo in Nato, kar je bila srčika Kučmove politike še leta 2003, kot je razvidno iz dejstva, da je prispevala Ukrajina četrti najštevilčnejši kontingent za operacije v Iraku. Nenadna prizadevanja za vključitev države v skupni gospodarski prostor z Rusijo, Belorusijo in Kazahstanom so kajpak spravila v paniko protiruski zahod, pa tudi Kijev, in vtisnila spopadu med Janukovičem in Juščenkoma izrazito ideološki pečat.⁵⁰

V prvem krogu predsedniških volitev jeseni 2004 sta si oba kandidata zagotovila po približno štirideset odstotkov glasov. Izjemne polariziranosti tekme ne nakazuje le dejstvo, da sta vplivna levičarska politika iz preteklosti, finalist iz leta 1999 Simonenko in nekdanji predsednik rade Moroz, komaj zmogla pet odstotkov glasov, medtem ko je Vitrenkova z nekdanjih enajstih padla na manj kot dva odstotka podpore. Še jasneje so diametralna nasprotja stališč ne samo med kandidatom, ampak tudi med volivci, kazali izidi po posameznih regijah. Juščenko je v Ivano-Frankivsku že v prvo volilo 89 odstotkov udeležencev volitev, Janukovič pa v Donjecku 87 odstotkov. Drugi krog je delitev potrdil, a podatki o izjemno visoki udeležbi v nekaterih premierjevih trdnjavah kažejo, da je oblast izide – predvsem na skrajnem vzhodu – ponaredila v zadostni meri, da je bil na semaforju za zmagovalca s 50,3 odstotka glasov razglašen Janukovič (Juščenko je pristal pri 47,4 odstotka). V Donjecku naj bi tokrat za premierja glasovalo kar 96,2 odstotka, za Juščenko zgolj dva.⁵¹

Poskus volilne prevare je sprožil dogajanje, znano pod imenom "oranžna revolucija". Za njen uspeh ni bilo brez pomena, da je v prestolnici Kijev Juščenko užival nedeljeno naklonjenost, svoje je seveda naredila karizma Timošenkove. Parlament, v katerem je bila navezanost večine poslancev na strankarske skupine razmeroma šibka, je kmalu začel nakazovati menjavo strani. Ko je začel Janukovič v obupu rožljati z demonom nevarnosti odcepitve vzhodnih proruskih okrožij, se mu je Kučma v bistvu odrekel in ga kot premierja poslal na dopust. Začasno ga je zamenjal iz dogodkov 2013 in 2014 dobro znani Mikola Azarov, kar je pomagalo odpreti pot h kompromisu. Kučmov tabor se je odrekel zahtevi po ponovitvi obeh krogov volitev, Juščenkova je pristal na ustavne spremembe v smeri parlamentarne republike, kjer bi se predsednik republike in vlade gledala iz oči v oči. Ponovljeni drugi krog je kljub Janukovičevemu dalj-

⁴⁹ Yekelchuk, *Ukraine*, str. 213.

⁵⁰ Prav tam, str. 215.

⁵¹ Nohlen in Stöver, *Elections in Europe*, str. 1995 in 1996.

šemu upiranju postregel z razmeroma prepričljivim uspehom izzivalca. Kandidat Naše Ukrajine je zbral (brez neveljavnih glasovnic) 52,8 odstotka glasov, za Janukoviča se jih je odločilo 44,9 odstotka. Regionalne razlike se niso ublažile niti za milimeter.⁵² Ternopil se je za Juščenka odločil s 96, Donjeck za Janukoviča s 93,5 odstotka oddanih glasov.

Preglednica 2: Izidi ponovljenega drugega kroga predsedniških volitev 2004 v izbranih ukrajinskih okrožjih (oblasti) v % glasov (www.electoralgeography.com/new/en/)

Okrožje/kandidat	Viktor Juščenko (Naša Ukrajina)	Viktor Janukovič (Stranka regij)
MESTO KIJEV	78,4	17,5
LVIV	93,7	4,7
TERNOPIL	96,0	2,7
VOLINIJA	90,7	7,1
ŽITOMIR	67,0	28,9
POLTAVA	66,0	29,2
ODESA	27,5	66,6
DONJECK	4,2	93,5
SEVASTOPOL	8,0	88,8
UKRAJINA	52,0	44,2

Od oranžne revolucije do leta 2014

Prvo pravo menjavo oblasti v zgodovini ukrajinske države je pospremil nov opazen eksodus politikov in oligarhov v tabor zmagovalcev. Vlado pod vodstvom premierke Timošenkove, ki jo je po svoji inavguraciji 23. januarja 2005 predlagal predsednik Juščenko, so podprle več kot štiri petine članov rade. Nedvomno je nova oblast veliko storila za demokratizacijo družbe, toda ob številnih otroških boleznih jo je mučil temeljni problem, kako se lotiti težavne Kučmove dediščine. Poplačati je namreč morala oligarhe, ki so ji s svojo naklonjenostjo ali vsaj s pravočasnim prestopom sploh omogočili uspeh, kar je pomenilo, da ni mogla učinkovito razgraditi sistema pajdaškega kapitalizma prejšnjega predsednika. Spor med osrednjim "Juščenkovim oligarhom", "čokoladnim kraljem"

⁵² Prim. Jobst, *Geschichte der Ukraine*, str. 231.

in poznejšim predsednikom Petrom Porošenkom, ki je postal sekretar sveta za nacionalno varnost, in premierko Timošenkovo je nazadnje celo pripeljal do razkola v oranžnem taboru. Drugo Juščenkovo vlado pod vodstvom Jurija Jehanurova so pomagali izvoliti poslanci Janukovičeve Stranke regij.⁵³

Huda kri med zmagovalcema oranžne revolucije ni bila čisto pozabljena niti pred rednimi parlamentarnimi volitvami marca 2006, po katerih naj bi v veljavo stopile ustavne spremembe. Na opozicijski strani je Stranka regij uspešno homogenizirala proruske in postsovjetske sile in se na ta način povzpela na več kot 32 odstotkov oddanih glasov, kolikor ni dotlej dobila še nobena ukrajinska stranka. Ker je bil sedaj način razdeljevanja sedežev v radi izključno proporcionalen (ob čemer so morale stranke za preboj v parlament prepričati vsaj tri odstotke volivcev), so jih Janukovičevi zasedli kar 186 od 450.

Na "oranžnem" delu politične scene sta bolj ali manj enakovredno tekmovala Blok Julije Timošenko in Naša Ukrajina predsednika Juščenka. Nazadnje je z dobrimi 22 odstotki glasov drugo mesto prepričljivo zasedel blok Timošenkove, medtem ko je razmeroma šibko predsednikovo vodenje države prispevalo k padcu njegove stranke na slabih 14 odstotkov. Grupacijo Timošenkove je uspela prehiteti samo v treh zahodnih okrožjih, prepričljivo zgolj v Ivano-Frankivsku. Nekdaj močna levica je ostala na obrobju. Janukovičev vzpon je pometel s komunisti, ki so s 3,7 odstotka glasov izgubili štiri petine vpliva in komaj prišli v parlament. Morozovi socialisti, sedaj zavezniki Juščenka in Timošenkove, so jo s 5,7 odstotka odnesli nekoliko bolje.⁵⁴ Dolgotrajna pogajanja o sestavi vlade po volitvah niso pokazala le številnih nedorečenosti nove ustavne ureditve, ki je še najbolj spominjala na položaj na Poljskem med 1993 in 1995, marveč je na koncu namesto pričakovane in matematično mogoče "oranžne koalicije" bloka Timošenkove, Naše Ukrajine in socialistov zavladovala velika koalicija Stranke regij, Naše Ukrajine in komunistov pod vodstvom Viktorja Janukoviča. Koalicija kljub nemara obetavnemu potencialu za raznoliko državo seveda ni trajala in že jeseni 2007 so bile potrebne nove volitve.⁵⁵

Tę, druge, izvedene po čistem proporcionalnem sistemu, so pomenile dotlej najpomembnejši korak k oblikovanju stabilnega strankarskega sistema s prevlado dveh strank. Vodilni skupini, Stranka regij in Blok Julije Timošenko, sta skupaj osvojili več kot dve tretjini glasov, razlika med njima se je zmanjšala: Janukovičevi so jih zbrali slabih 36, privrženci Timošenkove dobrih 32. Uspeh Julije Timošenko, ki je bila pred volitvami v opoziciji, ni šel na račun Juščenkove Naše Ukrajine – ta je obdržala dotedanjo moč – pač pa najbolj na rovaš Morozovih socialistov. Nekdanja vodilna sila zmerne levice in srednje Ukrajine je z 2,9 odstotka glasov

⁵³ Birch, "Ukraine", str. 1969.

⁵⁴ Rezultati volitev pri Nohlen in Stöver, *Elections in Europe*, str. 1990 in 1992.

⁵⁵ Yekelchuk, *Ukraine*, str. 224.

tesno zgrešila parlamentarni prag. Po volitvah je vlado oblikoval "oranžni blok" pod vodstvom premierke Timošenkove. A omenjeno ni pomenilo vrnitve enotnosti iz časov revolucije 2004, saj je Juščenko stavil na vse bolj nacionalistične, Timošenkova pa na vse bolj proruske tone, posebej ob avgustovski vojni v Gruziji leta 2008, ko je predsednik aktivno podprl svojega gruzijskega kolega Mikeila Saakašvilija. Odraz spremenjenih razmer je bil navsezadnje plinski sporazum, ki sta ga januarja 2009 podpisala Timošenkova in Putin in zaradi katerega je ministrska predsednica pozneje pristala v zaporu.⁵⁶

Ko je prišel čas novih predsedniških volitev, ni imel junak oranžne revolucije Juščenko nikakršnih možnosti za ponovno izvolitev. Nekaj podpore je užival samo še na skrajnem zahodu dežele. Nacionalni tabor se je v glavnem zgrnil za Timošenkovo, ki se je ob nespornem favoritu vzhodnih Ukrajincev Janukoviču z dobro četrtno glasov prebila v drugi krog. Janukovič je podobno kot njegova stranka dve leti prej pobral 35 odstotkov, medtem ko se je na tretje mesto uvrstil stari znanec Timošenkove iz Dnipropetrovska in Kučmovih časov, nekdanji in prihodnji Janukovičev podpornik Serhij Tihipko. Razen v domačem Dnipropetrovsku je glavnino svojih trinajstih odstotkov glasov nabral v Odesi in Kijevu. Z desne je po drugi strani izšel nekdanji zunanji minister in predsednik rade Arsenij Jacenjuk na čelu lastne Fronte za spremembe (politično kariero je z velikimi koraki začel v Naši Ukrajini). Razen v rodni Bukovini so ga nadpovprečno volili na skrajnem zahodu, s sedmimi odstotki pa je pristal pred predsednikom Juščenkem, ki je s samo 5,5 odstotka podpore podrl neslavni rekord Slovaka Rudolfa Schusterja kot aktualni predsednik z najslabšim izplemom na volitvah. Tak rezultat je bil sočasno značilen uvod v popolni potop leta 2002 tako močne Naše Ukrajine.⁵⁷

Drugi krog volitev 7. februarja 2010 je v glavnem pokazal enako sliko kot spopad Juščenka in Janukoviča pet let prej. A so bili premiki ravno dovolj veliki, da je imel izid drugačen predznak: kandidat Stranke regij je s slabimi 49 odstotki zmagal, kandidatka razbite "oranžne" koalicije je s 3,5 odstotne točke manj podpore izgubila. Značilno je, da sta oba izgubljala v svojih trdnjavah. Tako je Janukovič v Donjecku vknjižil 90,4 odstotka glasov, Timošenkova v Ternopilu "zgolj" 88,4 odstotka. Odločilen pa je bil znaten preliv glasov med blokoma v srednji Ukrajini. Kjer je Juščenka obkrožilo 70 odstotkov in več, je Timošenkova ponekod padla pod 55 odstotkov. Sicer niti eno okrožje ni spremenilo politične barve, kar o zabetoniranosti delitev iz let 2002 in 2004 pove dovolj.⁵⁸

⁵⁶ Plokh, *The Gates*, str. 334–335.

⁵⁷ "CVK opriljudnila oficijni rezultati 1-go turu viboriv", *Gazeta.ua*, 25. 3. 2010, www.gazeta.ua/index.php?id=324402, pridobljeno: 3. 10. 2018.

⁵⁸ Mark Rachkevych, "Election winner lacks strong voter mandate", *Kyiv Post*, 11. 2. 2010, www.kyivpost.com/content/ukraine/election-winner-lacks-strong-voter-mandate-59340.html, pridobljeno: 3. 10. 2018.

Preglednica 3: Izidi drugega kroga predsedniških volitev 2010 v izbranih ukrajinskih okrožjih (oblasti) v % glasov (www.electoralgeography.com/new/en/)

Okrožje/kandidat	Viktor Janukovič (Stranka regij)	Julija Timošenko (Blok Julije Timošenko)
MESTO KIJEV	25,7	65,3
LVIV	8,6	86,2
TERNOPIIL	7,9	88,4
VOLINIJA	14,0	81,9
ŽITOMIR	36,7	57,5
POLTAVA	39,0	54,2
ODESA	74,1	19,5
DONJECK	90,4	6,5
SEVASTOPOL	84,3	10,4
UKRAJINA	49,0	45,5

Mednarodna javnost je Janukovičevo izvolitev sprejela z blago naklonjenostjo, kar je bilo deloma v precejšnjem nasprotju z odzivi jeseni 2004.⁵⁹ Toda novi predsednik se ni bistveno spremenil. Kljub počasnejšemu tempu je bilo jasno, da je njegov cilj premik v smeri Lukašenkove Belorusije in Putinove Rusije. Edina razlika je bila proevropska retorika njegove stranke, o kateri pa je kazalo na podlagi zasuka novembra 2013 dvomiti.

Eno najmočnejših orožij konsolidacije oblasti proruskega dvojca predsednika Janukoviča in ministrskega predsednika Mikole Azarova je bila volilna reforma. Ukrajina se je po pol desetletja proporcionalnega sistema vrnila h Kučmovemu mešanemu modelu. Preizkus na lokalnih volitvah jeseni 2010 se je za Stranko regij dobro obnesel. Ob vzhodu države je namreč po zaslugi enomandatnih okrožij prevladala tudi domala povsod v srednji Ukrajini z izjemo Kijeva. Celo na zahodu je bil razvoj zanjo ugoden, saj je zmernejši blok Timošenkove tam kot glavna sila nadomestila desničarska stranka Svoboda Oleha Tjahriboka, kar je še oslabilo nacionalni blok in imidž zahodne Ukrajine v očeh vzhoda države.⁶⁰

Toda drugače kot v Belorusiji to – skupaj z aretacijo Julije Timošenko in

⁵⁹ Prim. denimo začetni zmerni optimizem celo pri do Janukoviča izrazito kritičnega zgodovinarja Andrewa Wilsona, ki ga je izrazil v Luke Harding, "Viktor Yanukovich promises Ukraine will embrace Russia", *The Guardian*, 5. 3. 2010, <https://www.theguardian.com/world/2010/mar/05/ukraine-russia-relations-viktor-yanukovich>, pridobljeno: 3. 10. 2018.

⁶⁰ Plokh, *The Gates*, str. 337–338.

Grafikon 5: Parlamentarne volitve v Ukrajini 2012: % glasov po strankah v proporcionalnem delu (225 sedežev) (*Kyiv Post*)

nekdanjega notranjega ministra Jurija Lucenka – ni pomenilo razpada opozicije proti Janukoviču in njegovi proruski politiki, ki se je vse bolj zatekala tudi k (post)sovjetski ikonografiji. Še več, čeprav sta domnevna neustavnost ustavnega sporazuma iz leta 2004, ki jo je ugotovilo ustavno sodišče, in spremenjeni volilni zakon vladi Azarova omogočila obstanek na oblasti po parlamentarnih volitvah 2012, se je pokazalo, da je nacionalni blok celo blago v vzponu. Naša Ukrajina ni igrala nobene vloge več, zato pa se je kot pomemben igralec ob v glavnem na zahod omejeni Svobodi pojavila stranka Udar nekdanjega boksarskega šampiona in ukrajinskega narodnega junaka Vitalija Klička. Prav njegovi priljubljenosti gre bržčas zasluga, da tri opozicijske stranke niso samo osvojile 50 odstotkov glasov in 121 od 225 sedežev v proporcionalnem delu, marveč so začele dohitevati Stranko regij celo v samem jedru juga in vzhoda. Stranki Domovina Timošenkove in Kličkov Udar sta denimo dosežek Janukovičeve družčine skupaj presegli v okrožju Herson ob meji s Krimom in se mu povsem približali v Dnipropetrovsku. Kot rečeno, je relativno udobna večina v parlamentu po zaslugi številnih neodvisnih poslancev iz enomandatnih okrožij in s skoraj štirinajstimi odstotki glasov tako rekoč od mrtvih vstalih komunistov

Grafikon 6: Parlamentarne volitve v Ukrajini: razdelitev sedežev (225 po proporcionalnem, 220 po večinskem sistemu) (*Kyiv Post*)

zazibala vladajoči Janukovičev blok v privid popolnega obvladovanja države.⁶¹ Še posebej, ker jim je uspelo še v stari sestavi parlamenta spraviti skozi punčico očesa proruskega bloka v Ukrajini vse od leta 1990, namreč priznanje ruščine kot regionalnega uradnega jezika. A po prelomljeni obljubi glede prizadevanja za vključitev v evropske integracije je jeseni 2013 prišlo do množičnih protestov, ki so prerasli v evromajdansko revolucijo.⁶²

Belorusija: med referendumi in lažnim nestrankskim parlamentarizmom

Vključitev Belorusije v pričujoči prispevek se utegne marsikomu zdeti sporna. Ta nekdanja sovjetska republika je (z izjemo Vatikana) nesporno država, kjer imajo politične stranke najmanjši vpliv v Evropi. Pa vendar se ji je na kratko vredno posvetiti, najprej zaradi neposredne primerjave z Ukrajino, nato pa tudi zato, ker se je razvoj strankarskega sistema in parlamentarizma tam odvijal po enakih tirnicah kot v mnogih drugih, predvsem srednjeazijskih nekdanjih delih

⁶¹ "Vibori-2012. Rezultati holosuvannya", *Ukrajinska Pravda*, 29. 10. 2012, www.pravda.com.ua/articles/2012/10/29/6975859/, pridobljeno: 3. 10. 2018.

⁶² Prim. zlasti Jobst, *Geschichte der Ukraine*, str. 12 ss.

Sovjetske zveze. Morda z razliko, da se režimu Aljaksandra Lukašenke ni zdelo vredno potruditi ne za nastanek dominantne vsedrjavne stranke, kakršno je Vladimir Putin ustvaril z Enotno Rusijo, ne vsaj približno močnih marionetnih strank, kot jih poznamo, denimo, znova iz Rusije in iz Uzbekistana, kakšno celo iz Armenije.

Podobno kot pri Ukrajini se je potrebno pred orisom razvoja v zadnjih dobrih dveh desetletjih ozreti nekoliko nazaj. In ugotoviti, da je Belorusija gotovo tista bivša evropska članica Sovjetske zveze, kjer je bilo želje po samostojnosti najmanj, odpor do Gorbačovove perestrojke pa največji.⁶³ Verjetno je pretirana groteskno zaostrena ocena Timothyja Snyderja, da je bil ustanovni trenutek beloruskega nacionalnega gibanja odkritje množičnih grobišč žrtev NKVD-ja v Kuropatih leta 1988, za kar je bil zaslužen poznejši voditelj tega gibanja, arheolog Zjanon Paznjak.⁶⁴ A dejstvo je, da se posebej izrazita beloruska identiteta ni ohranila ne v vzhodni Belorusiji, kjer so začetni fazi "belorusizacije" po vzpostavitvi sovjetske republike sledila dolga desetletja bolj ali manj intenzivne rusifikacije, ne v zahodni, na območje katere se je po prvi svetovni vojni razprostirala Poljska. Dovolj povedno je že opredeljevanje večine prebivalstva vsaj na južnem delu tega območja ne kot Belorusov, ampak kot "tujecev", "tukajšnjih", kar je zlasti veljalo za pravoslavno Polesje na današnjem jugozahodu države.⁶⁵ Takega razvoja kajpak ni bilo moč nadomestiti v kratkem in kmalu z gospodarskim upadom zaznamovanem času med perestrojko in Lukašenkovo izvolitvijo julija 1994. Omenjeno sočasno pomeni, da v Ukrajini močno izražena želja po vsaj kulturni in jezikovni ločitvi od sovjetske, rusko začinjene dediščine nikoli ni imela zares množične podpore. V okolju, kot se je izoblikovalo, so tudi politične stranke obveljale prejkone za zahodni izvozni tujek, pred katerim je večina dajala prednost domnevemu nestrankarstvu (post)sovjetskega tipa.

Seveda so nastavki za drugačno pot obstajali. Navdušenje nad vnovič odkrito belorusko identiteto ni ostalo omejeno samo na Paznjakovo Belorusko ljudsko fronto "Preporod", ustanovljeno na kongresu 24. in 25. junija 1989 v simbolni prestolnici nacionalno čutečih Belorusov, v Vilniusu v Litvi.⁶⁶ Zanj so se ogreli tudi mnogi znotraj vladajoče beloruske komunistične partije; značilen predstavnik omenjene usmeritve je bil poznejši zunanji minister in šef partijske organizacije v Minsku Pjotr Kravčenka.⁶⁷ Toda, kot ugotavlja omenjeni Snyder,

⁶³ Sahm, "Belarus", str. 233.

⁶⁴ Snyder, *The Reconstruction*, str. 248.

⁶⁵ Za podatke poljskega popisa prebivalstva leta 1930 gl. Beata Jankowiak-Konik (ur.), *Atlas historii Polski: Mapy – Kalendaria – Statystyki* (Warszawa, 2011), str. 117 in 120.

⁶⁶ A. V. Kur'janovič, *Sloŭnik – davednik pa historyi Belarusi sa staražitnyh časou da našy dzjon* (Minsk, 2009), 54 (dalje: Kur'janovič, *Sloŭnik – davednik pa historyi Belarusi*).

⁶⁷ Eugeniusz Mironowicz, *Białoruś* (Warszawa, 2007), str. 286 (dalje: Mironowicz, *Białoruś*).

Dolgoletni beloruski predsednik Aljaksander Lukašenka (na položaju že od leta 1994) (Wikimedia Commons)

je mlado nacionalno gibanje prebolevalo otroške bolezni starejših bratov iz 19. stoletja, ki so se v beloruskem primeru kazale v prvi vrsti v fantazmah o obnovi poznosrednjeveške in zgodnjenovoveške Velike kneževine Litve in o ozemeljskih spremembah na račun Poljske in Litve. S temi sanjarijami je gibanje odbilo glavni potencialni zaveznici za (morebitno) vzpostavljanje samostojne Belorusije.⁶⁸

Delno svobodne volitve marca 1990 so bile dober lakmusov papir stanja. Komunisti niso zmagali tako premočno kot v srednji Aziji, a hkrati je bila novo-pečena opozicija daleč od dosežkov tovarišic v baltskih republikah. Opozicijski Demokratični blok si je v 360-članskem republiškem vrhovnem sovjetu zago-

⁶⁸ Snyder, *The Reconstruction*, str. 250.

tovil 67 sedežev, od katerih jih je Beloruski ljudski fronti pripadlo 26. Kar 86 odstotkov poslancev je bilo članov KP, tudi nekateri iz demokratičnega bloka.⁶⁹ Čeravno razlika v primerjavi z Ukrajinsko SSR, kjer je bila v parlamentu leta 1990 nekomunistov dobra petina, niti ni bila velika, je bil odločilen bistveno večji delež izrazito sovjetsko in konservativno usmerjenih komunističnih poslancev. Ti so za predsednika vrhovnega sovjeta izvolili starokomunista Mikalaja Dzemjanceja in za predsednika ministrskega sveta še enega člana politbiroja Vjačeslava Kebiča. Na zunaj se nadaljnji institucionalni razvoj v Beloruski SSR ni bistveno ločil od tistega v drugih evropskih sovjetskih republikah, a je bil prej posledica doslednega uresničevanja (dejanskih ali namišljenih) želja moskovskega partijskega in državnega vodstva.⁷⁰ Kakor so lokalni beloruski funkcionarji prej dosledno izvajali politiko rusifikacije, so zdaj 27. julija 1990 razglasili državno suverenost republike, po poskusu puča v Moskvi 25. avgusta 1991 neodvisnost in 19. septembra 1991 prekrstili dotedanjo socialistično republiko v Republiko Belorusijo.⁷¹ Še prej so podobno kot drugod po Sovjetski zvezi suspendirali delovanje dotlej vladajoče stranke, iz katere so 28. avgusta izstopili Kebič in njegovi ministri. Končno je 24. avgusta svoj položaj izgubil predsednik vrhovnega sovjeta, podpornik puča Dzemjancej. Zamenjavo sta predlagala poznejši predsednik državne volilne komisije Viktor Hančar in neki poslanec Aljaksander Lukašenka.⁷²

Podobno ubogljivost tistemu, kar so prepoznali kot glas z vrha, so beloruski politiki kazali tudi v naslednjih dveh desetletjih. Ampak septembra 1991 se je vsekakor zdelo, da so na potezi zagovorniki nacionalne suverenosti Belorusije. Razglasitvi beloruščine za edini uradni jezik republike in spremembi imena sta se tedaj pridružili izvolitev reformista, fizika Stanislava Šuškeviča, za predsednika parlamenta in *de facto* šefa nove države, in uveljavitev novih državnih simbolov, povzetih po nekdanji litovski veliki kneževini in kratkotrajni beloruski republiki iz obdobja prve svetovne vojne.

Prve (in doslej edine) kolikor toliko svobodne volitve so izvedli šele maja 1995. Zato za stranke na politični sceni ni bilo veliko prostora. Kot v mnogih drugih sovjetskih republikah je bil ob hudi gospodarski in socialni krizi na sceni v ospredju spopad med predsednikom in parlamentom, najprej med Šuškevičem in komunistično večino v vrhovnem sovjetu, nato med Lukašenkom in sicer ravno tako večinsko postsovjetsko mislečimi poslanci, ki pa si sprva niso dali okrniti vseh pravic. Proti Šuškeviču je januarja 1994 zmagal parlament in

⁶⁹ Mironowicz, *Białoruś*, str. 292.

⁷⁰ Snyder, *The Reconstruction*, str. 250.

⁷¹ Sjarhej F. Šymukovič, *Historyja Belarusi* (Minsk, 2009), str. 347 in 353 (dalje: Šymukovič, *Historyja Belarusi*).

⁷² Mironowicz, *Białoruś*, str. 298.

Grafikon 7: Izidi prvega kroga predsedniških volitev v Belorusiji 1994 v % glasov (Nohlen in Stöver, Elections in Europe)

mu izrekel nezaupnico. Dva meseca zatem je bila sprejeta prva ustava nove države, na podlagi katere so junija in julija 1994 potekale prve predsedniške volitve.⁷³ Proti pričakovanjem je triumfiral za Šuškevičev padec izjemno zaslužni Lukašenka.

Ta je že v prvem krogu z dobrimi 45 odstotki glasov za seboj gladko pustil favoriziranega premierja Kebiča. Demokratični blok je ob Šuškeviču, ki pod zastavo socialdemokratov ni dobil niti desetine glasov, predstavljal že omenjeni Zjanon Paznjak kot kandidat Beloruske ljudske fronte. Ta se je s trinajstimi odstotki prebil na tretje mesto. Rezultat je kazal, da je nacionalna opozicija lahko računala na približno četrtno glasov, kar je znova le nekaj manj kot v sosednji Ukrajini. Tudi razporeditev glasov je spominjala na sosede. Paznjak in Šuškevič sta se najbolje odrezala na severozahodu, na nekdanjih poljskih tleh, in v prestolnici Minsk, kjer je Lukašenka s 26,5 odstotka sočasno dobil daleč najmanj glasov. A medtem ko sta v Ukrajini barve poudarjene nacionalne usmeritve branili celotna ukrajinska Galicija in Volinija, nekdanja dela Poljske, ne glede na versko ločnico med grkokatoliki in pravoslavci, se je v Belorusiji na volitvah poudarjeno drugače od ostanka države odločalo le (zgodovinsko) večinsko katoliško prebivalstvo v okrožju Hrodna (Grodno), pravoslavno v

⁷³ Šymukovič, *Historiia Belarusi*, str. 354.

okrožju Brest pa ne. V drugem krogu je Lukašenka dobesedno pometel s Kebičem in osvojil več kot osemdeset odstotkov glasov.⁷⁴

Preglednica 4: Izidi prvega kroga beloruskih predsedniških volitev 1994 po okrožjih (oblasti) v % glasov za izbrane kandidate (www.electoralgeography.com/new/en/)

Okrožje/kandidat	Lukašenka	V. Kebič	Z. Paznjak	S. Šuškevič
MESTO MINSK	26,5	18,2	21,0	21,2
BREST	53,5	13,9	11,7	8,7
HRODNA	36,3	14,6	21,2	10,2
MINSK – OK.	44,5	14,9	15,3	8,6
HOMEL	45,6	23,1	6,3	8,6
VITEBSK	46,0	19,3	9,4	7,1
MAHILJAV	63,0	17,0	4,7	3,8
BELORUSIJA	45,8	17,7	13,1	10,1

Čeprav je glede njegovega programa sprva vladalo nekaj nejasnosti, je kmalu postalo jasno, da bo pod njegovo vladavino osrednja točka čim natančnejša rekonstrukcija sovjetske Belorusije.⁷⁵

(Samostojen) parlament in stranke vanjo niso sodili, od sovjetske preteklosti ločena beloruska nacionalna identiteta tudi ne. Vsemu trojemu je Lukašenka odločilni udarec zadal pravzaprav v manj kot letu dni po nastopu mandata. Skupaj s svojim medijskim in političnim aparatom je naredil vse, da parlament sploh ne bi bil izvoljen. Zato je tako rekoč pozival k bojkotu volitev, katerih prvi krog je bil 14. maja 1995. Ker je morala biti za veljavnost glasovanja udeležba v volilnem okraju 50-odstotna, so v predpisanih prvih dveh krogih uspeli izbrati samo 119 od 260 predvidenih poslancev. Še med temi so izrazito prevladovali privrženci konservativnih postsovjetskih sil. Od leta 1993 spet uradno dovoljeni komunisti (pod novim imenom, Partija beloruskih komunistov) so si zagotovili 27, prav tako izrazito postkomunistični agrarci 30 sedežev. Čisto v ukrajinskem slogu je bilo 53 od 119 poslancev formalno neodvisnih. Zadnjo zmago nad Lukašenkom je parlament dosegel, ko je – ob znižani minimalni

⁷⁴ Nohlen in Stöver, *Elections in Europe*, str. 262.

⁷⁵ O Lukašenku gl. Andrew Wilson, *Belarus: The Last European Dictatorship* (New Haven–London, 2012), predvsem str. 161 ss. (dalje: Wilson, *Belarus*).

Grafikon 8: Sestava beloruskega parlamenta 1995 in 1996: pred Lukašenkovo "ustavno reformo" (198 sedežev) in po njej (110 sedežev) (Nohlen in Stöver, *Elections in Europe*)

volilni udeležbi – na volišča do konca novembra istega leta le uspel privabiti dovolj volivcev, da so izvolili še 79 poslancev. Ker je bilo zdaj teh že več kot dve tretjini vseh, je lahko prvi vrhovni sovjet po novi ustavi nastopil svojo vlogo. Politična slika v njem se v primerjavi z majem ni bistveno spremenila. Od 198 njegovih članov jih je samo 35 pripadalo opoziciji: 18 socialdemokratski frakciji Zveza dela okoli nekdanjega predsednika Šuškeviča in sedemnajst liberalni Državlјanski akciji okoli nekdanjega predsednika narodne banke Stanislava Bahdankeviča. Beloruska ljudska fronta ni dobila niti sedeža, izgubil ga je celo njen vodja Paznjak. A niti postkomunistični blok ni bil enoten. Frakcija Sloga, ki je bila najštevilčnejša in je združevala Lukašenkove podpornike, je imela 62 poslancev, agrarcev je bilo 47, komunistov pa 44.⁷⁶

Morda še pomembnejši predsednikov mayski uspeh je bila prvim volilnim krogom sočasna referendumsko potrditev temeljnih postulatov njegove politike. Volivci so s krepkimi večinami potrdili željo po gospodarski integraciji z Rusijo, vrnitev starih simbolov iz obdobja sovjetske Belorusije (brez srpa in kladi) in predsednikovo pravico do razpustitve parlamenta. A za prihodnji razvoj Belorusije je bila na tem referendumu verjetno najusodnejša plebisci-

⁷⁶ Nohlen in Stöver, *Elections in Europe*, str. 258 in 259.

tarna, kar 87-odstotna podpora izenačenju statusa ruščine z beloruščino kot uradnim jezikom.⁷⁷ Glede na siceršnjo prevlado ruščine v vsakdanjem življenju, zaradi katere je uradni primat beloruskega jezika resda veliko ljudi občutilo kot breme, je to po eni strani pomenilo domala smrtno obsodbo manjšega jezika, po drugi strani pa tako rekoč izničenje prizadevanj za narodni preporod s konca osemdesetih in z začetka devetdesetih let.⁷⁸

Leto 1996 je prineslo dokončni zaton učinkovite opozicije dve leti prej izvoljenemu predsedniku. Ko je slednji začel aprila 1996 uresničevati svoj (takratni) kronski projekt, vnovično unijo Rusije in Belorusije, je Beloruski ljudski fronti na predvečer podpisa dogovora 1. aprila na ulice Minska še uspelo spraviti 30.000 ljudi s starimi belo-rdečimi zastavami. A že po vnovičnih protestih ob deseti obletnici černobilske katastrofe, ki je najbolj prizadela prav Belorusijo, se je moral vodja stranke Paznjak pred aretacijo zateči najprej v Ukrajino in nato v ZDA.⁷⁹ Obglavljenju nacionalne opozicije je sledil še dokončni obračun z ostanki parlamentarizma, na katerega branikih so stali v glavnem Lukašenku idejno sorodni komunisti in agrarci, ki pa so hoteli pristaviti svoj piskrček k oblikovanju postsovjetske beloruske države. Spopad je kulminiral tri leta pozneje kot v Rusiji in Ukrajini. V njem je (še enkrat več) odločal referendum, tako priljubljeno predsednikovo orožje.

Volivci so lahko izbirali med Lukašenkovim predlogom novih ustavnih dopolnil, ki bi mu mandat (brez vnovičnih volitev) podaljšala s petih na sedem let in tako rekoč "skopila" parlament, poslej sestavljen iz dveh domov, predstavniškega in posredno voljenega zbora republike, ter parlamentovim predlogom o ukinitvi predsedniške funkcije. S prvim naj bi se po uradnih podatkih strinjalo kar 88,2 odstotka udeležencev referenduma, z drugim samo deset odstotkov. Predsednik je bil uspešen tudi pri vseh drugih referendumskih vprašanjih. Med drugim je za konec procesa ponovne sovjetizacije identitete beloruske države za dan neodvisnosti vsilil praznovanje 3. julija 1944, ko je Rdeča armada osvobodila Minsk.⁸⁰ A najdrznejši korak je daleč presegal celo Jelcinovo, Kučmovo in Putinovo domišljijo. Predsedniku namreč ni prišlo na misel, da bi novo dvoidomno ureditev legitimiral z novimi parlamentarnimi volitvami. Kje pa.

Lastnoročno je med 198 člani dotedanjega vrhovnega sovjeta izbral sto deset poslanec novega predstavniškega doma. V njegov izbor se ni uvrstil noben opozicijski liberalec in komaj kak opozicijski socialdemokrat. Tudi med agrarci in komunisti je Lukašenka izbiral zelo selektivno, tako da so se deli obeh na postsovjetski ideologiji utemeljenih strank tako rekoč proti svoji volji zna-

⁷⁷ Prav tam, str. 255.

⁷⁸ Wilson, *Belarus*, str. 77.

⁷⁹ Mironowicz, *Białoruś*, str. 319 s.

⁸⁰ Nohlen in Stöver, *Elections in Europe*, str. 256.

Grafikon 9: Sestava beloruskega parlamenta 2000–2012: razdelitev 110 sedežev (Nohlen in Stöver, *Elections in Europe*, in drugi)

šli v opoziciji. Najglasnejša sta bila dotedanji predsednik parlamenta, agrarec Semjen Šarecki, in vodja Lukašenku neljubih komunistov Sjarhej Kaljakin.⁸¹

Odtlej je šlo v Belorusiji s političnimi strankami samo navzdol. Lukašenkove vladavine niso omajali ne odstop ministrskega predsednika Mihaila Čihirja, ki je leta 1994 financiral njegovo predvolilno kampanjo, ne občasno žuganje Evropske unije, pa niti to ne, da je po Putinovem prihodu na predsedniški položaj postala zamisel o uniji z Rusijo za Lukašenka manj zanimiva. Del njegove "nove" Belorusije kot sovjetskega otoka je bil tudi "nestrankarski parlamentarizem". Celo privrženci njemu naklonjenih strank so bili v predstavniki dom izvoljeni vse redkeje. Leta 2000 jih je bilo med sto desetimi parlamentarci še 16 (6 komunistov, 5 agrarcev), leta 2004 12, leta 2008 že zgolj sedem in leta 2012 celo samo šest. Vsi ostali so bili izvoljeni kot "neodvisni".⁸²

Da je *glajbšaltunga* po Lukašenkovo povsem uspela, se med drugim vidi tudi po tem, da so scela izginile regionalne razlike v volilnih vzorcih na predsedniških volitvah. Na predsedniških volitvah decembra leta 2010 je tako Lukašenka uradno bistveno manj glasov kot na državni ravni osvojil samo v Minsku (tam slabih 68, v vsej Belorusiji slabih 80 odstotkov glasov). Katoliško in polj-

⁸¹ Prim. Wilson, *Belarus*, str. 198–205.

⁸² Nohlen in Stöver, *Elections in Europe*, str. 261.

sko obarvani severozahod okoli Hrodne mu je bil približno enako naklonjen kot območja na vzhodu države.⁸³

Zaključek

Pričujoči pregled zgodovinskega razvoja strankarskega sistema v Ukrajini in Belorusiji med letoma 1989 in 2013 je potrdil podmeno o dramatičnih razlikah med državama, čeprav je sočasno postalo razvidno, da te razlike v zadnjih letih Sovjetske zveze in prvih letih neodvisnosti obeh nekdanjih sovjetskih republik niso bile tako izrazite. Nazadnje je verjetno odločilno vlogo odigrala razlika v moči nacionalnih gibanj pri obeh narodih.

A če v Belorusiji praktično ne moremo govoriti o strankarskem sistemu, je treba reči, da slednji v svojem razvoju za zahodno-, pa tudi vzhodnoevropskimi zaostaja tudi v Ukrajini. V letih po oranžni revoluciji je sicer kazalo, da bi utegnil nastati klasični dvostrankarski system okrog Stranke regij Viktorja Janukoviča in Bloka Julije Timošenko. Toda obe grupaciji sta bili v svoji volilni podpori regionalno preveč omejeni, ena na vzhodni in južni, drugi na zahodni in srednji del države. Po evromajdanski revoluciji pa se je strankarsko prizorišče znova povsem spremenilo in fragmentiralo. Personalistična narava strank je v primerjavi s prejšnjim desetletjem postala še izrazitejša.

Kar zadeva Belorusijo, si trenutno ni moč predstavljati, da bi bili kakršni koli resni koraki v smeri razvitega strankarskega sistema možni v času preseidnika Aljaksandra Lukašenke. Toda trendi po letu 2013 tako ali tako niso bili več predmet pričujočega prispevka.

⁸³ Centralnaya komissiya Respubliki Belarus' po vyboram i provedenyu respublikanskih referendumov, Vybory prezidenta Respubliki Belarus' v 2010 godu, www.rec.gov.by/Archive-Elections-PRB2010, pridobljeno: 5. 10. 2018.

Aleš Maver, Darko Friš

**BETWEEN A FLIGHT FROM THE SOVIET PAST AND A RETURN TO IT
The Party Landscape of Ukraine and Belarus between 1989 and 2013**

SUMMARY

Although Ukraine and Belarus shared many features during the Soviet period as economically relatively developed republics, the development of respective party systems immediately before and after the collapse of the common state could hardly be more different.

In Ukraine, the transition to independence and democracy, true, wasn't so swift and decisive as in Baltic states, but a mass support for changes certainly existed, albeit it was in the beginning mainly limited to western provinces and Kyiv. In Belarus, such popular base was much narrower, and Belarusian national movement itself much weaker, since its tradition wasn't only decisively weakened by long decades of Soviet-era Russification, but couldn't really build on a different situation in pre-WWII Western Belarus, since a particular Belarusian self-conscience was underdeveloped there as well.

In Ukraine a solid party system was slow to emerge. On the one hand, different historical experiences and cultural features in various parts of the country, on the other hand strong linking of political groupings to particular personalities or rather economic power groups (so called oligarchs) prevented formation of stable parties with firm base of support in all regions of Ukraine. During the first decade of the independence or so, only Communist Party of Ukraine, which emerged as by far strongest party from elections held in 1994 and 1998, can be seen as an all-Ukrainian political force, although even remained marginal in the west. The main national-conservative party, the Rukh movement, held considerable influence only in Galicia and Kyiv. The first steps towards independence, by contrast, promised different development, since both independence referendum and first direct presidential election showed a pretty unified picture. The independence gained large support between 85 and 98 per cent in all parts of the country except Crimea, and national communist Leonid Kravchuk won with great margin, prevailing in all but the three Galician oblasts. Already in 1994, however, a strong divide between east (with southern oblasts as well) and west of Ukraine emerged very clearly. This time it was Kravchuk who won almost plebiscitary support in the west, but was soundly defeated by his challenger, former prime minister Leonid Kuchma, in the entire east, and also in parts of central Ukraine. Kuchma, who was thus elected president, inaugurated a decade of his rule which has in many aspects defined economic

and political development of Ukraine till today, particularly in regard to the influence exerted by various clans of oligarchs. Kuchma relied on various coalitions during his time in office, but at the end of the day alienated western-oriented and reformist Ukrainians by aligning himself with the powerful eastern Donetsk clan represented by his last prime minister Viktor Yanukovich. Yanukovich's controversial tenure greatly polarized society by his increasingly pro-Russian and authoritarian leanings. The national-conservative opposition to him found its leaders in former prime minister Viktor Yushchenko and his deputy Yulia Tymoshenko. The later formed the Yulia Tymoshenko bloc which has remained major force in western and central Ukraine till present day. The divide between east and west, established already in 1994 and reinforced during the presidential election in 2004, has remained the main feature of Ukrainian politics until after the Euromaidan revolution. The central Ukraine with Kyiv has for major part sided with the western oblasts now, which, however, wasn't enough to prevent Yanukovich from being elected president in 2010, inaugurating an authoritarian regime which collapsed in February 2014. His Party of regions proved a major force of Ukrainian party landscape between 2005 and 2014, mainly due to almost unanimous support in the east and in Crimea.

Belarus couldn't be more different from Ukraine. It can be seen as a country where political parties exert the weakest influence in all Europe (except, perhaps, Vatican). Animosity towards party politics has been rooted in Soviet traditions of a non-party (although in fact one-party) system, but it has also been systematically encouraged by the president Alyaksandr Lukashenka's regime. Hence, the president even didn't think it would be suitable to establish his own state party modelled on the Putin's United Russia. Belarusian parliament has been always dominated by pro-presidential "independents", with political parties, mainly nevertheless aligned with the regime, played a marginal role. Their presence was reduced to mere five out of 110 seats in the House of representatives (none of them belonged to the actual opposition). In contrast to Ukraine, the national opposition has also been unable to establish regional strongholds, perhaps in northwest of the country with its large Roman Catholic population.

VIRI IN LITERATURA

- Gazeta.ua** – Kijev (Ukrajina), 2010 (dostopno na: www.gazeta.ua).
Kyiv Post – Kijev (Ukrajina), 2010 (dostopno na: www.kyivpost.com)
The Guardian – London (Velika Britanija), 2010 (dostopno na: www.theguardian.com).
Ukraïnska Pravda – Kijev (Ukrajina), 2012 (dostopno na: www.pravda.com.ua).

Centralnaya komissiya Respubliki Belarus' po vyboram i provedenyu respublikanskih referendumov, Vybory prezidenta Respubliki Belarus' v 2010 godu. Dostopno na: www.rec.gov.by/Archive-Elections-PRB2010, pridobljeno: 5. 10. 2018.

.....

- Bajc, Gorazd**, "Quel 'peccato originale' della diplomazia segreta. Il memorandum di Londra e i britannici", *Acta Histriae* 25, št. 4 (2017), str. 825–850.
Birch, Sarah, "Ukraine", v: Nohlen, Dieter in Stöver, Philip (ur.), *Elections in Europe* (Baden–Baden, 2010).
Ćeranić, Goran, "Value orientations in the post-socialist Montenegro", *Annales, Series Historia et Sociologia* 28, št. 2 (2018), str. 415–428.
Davies, Norman, *God's Playground: A History of Poland: Volume I: The Origins to 1795* (Oxford, 2005).
Deželan, Tomaž, "Derailing Modern Democracies: The Case of Youth Absence from an intergenerational Perspective", *Annales, Series Historia et Sociologia* 28, št. 4 (2018), str. 811–826.
Drnovšek, Nejc, "Selitev kijevske metropolije iz Kijeva v Moskvo", *Bogoslovni vestnik* 78, št. 1 (2018), str. 135–146.
Hildermeier, Manfred, *Geschichte der Sowjetunion 1917–1991: Entstehung und Niedergang des ersten sozialistischen Staates* (München, 2017).
Jankowiak-Konik, Beata (ur.), *Atlas historii Polski: Mapy – Kalendaria – Statystyki* (Warszawa, 2011).
Jobst, Kerstin S., *Geschichte der Ukraine* (Stuttgart, 2015).
Kasekamp, Andres, *A History of the Baltic States* (London, 2018).
Komel, Dean, "Veliki oktober in veseli december: O nekaterih vprašanjih oktobrske revolucije in revolucije sploh", *Studia Historica Slovenica* 18, št. 3 (2018), str. 737–754.
Kur'janovič, A. V., *Sloŭnik – davednik pa historyi Belarusi sa staražitnyh časou da našyh dzjon* (Minsk, 2009).
Kuzio, Taras, Kravchuk Robert in D'Anieri Paul J. (ur.), *State and Institution Building in Ukraine* (New York, 1999).

- Lavrič, Miran in Friš, Darko**, "Institucionalna in zasebna religioznost v severovzhodni Sloveniji. Primerjalna analiza slovenskih regij po letu 1969", *Studia Historica Slovenica* 18, št. 1 (2018), str. 41–60.
- Malmenvall, Simon**, "Razvoj cerkvene organizacije v Kijevski Rusiji do sredine 12. stoletja", *Bogoslovni vestnik* 75, št. 2 (2016), str. 547–558.
- Maver, Aleš in Friš, Darko**, "Historical Development of the Party Landscape in Slovenia and Croatia between 1990 and 2007", *Studia Historica Slovenica* 13, št. 1 (2013), str. 188–191.
- Maver, Aleš in Friš Darko**, "Demokratske parlamentarne volitve v Srednji in Vzhodni Evropi med letoma 1989 in 1991 in njihov vpliv na oblikovanje strankarskega prostora do leta 2013", *Studia Historica Slovenica* 18, št. 2 (2018), str. 529–556.
- Maver, Aleš in Ravnikar, Anton**, "Zastrta znamenja: vprašanje disidentstva Katoliške cerkve v Slovenije v obdobju "vzhodne politike" in revija Znamenje", *Annales, Series Historia et Sociologia* 27, št. 4 (2017), str. 794–796.
- Mironowicz, Eugeniusz**, *Białoruś* (Warszawa, 2007).
- Nohlen, Dieter in Stöver, Philip**, *Elections in Europe* (Baden–Baden, 2010).
- Plokhy, Serhii**, *The Last Empire: The Final Days of the Soviet Union* (New York, 2014).
- Plokhy, Serhii**, *The Gates of Europe: A History of Ukraine* (New York, 2016).
- Repe, Božo**, *Milan Kučan, prvi predsednik* (Ljubljana, 2015).
- Repe, Božo**, "Modernizacije pri Slovencih", *Acta Histriae* 25, št. 3 (2017), str. 581–596.
- Repe, Božo**, "Vloga Milana Kučana v slovenski zunanji politiki", *Annales, Series Historia et Sociologia* 27, št. 4 (2017), str. 543–554.
- Sahm, Astrid**, "Belarus", v: Nohlen, Dieter in Stöver, Philip (ur.), *Elections in Europe* (Baden–Baden, 2010).
- Snyder, Timothy**, *The Reconstruction of Nations: Poland, Ukraine, Lithuania, Belarus: 1569–1999* (New Haven–London, 2003).
- Subtelny, Orest**, *Ukraine: A History* (Toronto, 2000).
- Šymukovič, Sjarhej F.**, *Historyja Belarusi* (Minsk, 2009).
- Wilson, Andrew**, *Belarus: The Last European Dictatorship* (New Haven–London, 2012).
- Yekelchik, Serhy**, *Ukraine: Birth of a Modern Nation* (New York–Oxford, 2007).

Author: **MAVER Aleš**

Ph.D., Assistant Professor

Co-Author: **FRIŠ Darko**

Ph.D., Full Professor

Co-Author: **BAJC Gorazd**

Ph.D., Associated Professor

University of Maribor, Faculty of Arts, Department of History

Koroška cesta 160, SI–2000 Maribor, Slovenia

Title: **BETWEEN A FLIGHT FROM THE SOVIET PAST AND A RETURN TO IT**

Subtitle: **The Party Landscape of Ukraine and Belarus between 1989 and 2013**

Studia Historica Slovenica

Časopis za družboslovne in humanistične študije / *Humanities and Social Studies Review*

Maribor, 19 (2019), No. 1, pp. 181–216, 83 notes, 2 pictures, 4 tables, 9 graphicons

Category: 1.01 Original scientific paper

Language: Original in Slovene (Abstract in Slovene and English, Summary in English)

Key words: history of Ukraine, history of Belarus, party systems, political parties, Yulia Tymoshenko, Rukh movement, Alyaksandr Lukashenka, Communist parties in post-Soviet countries, politics of the post-Soviet environments

Synopsis: The development of respective party systems in Ukraine and Belarus immediately before and after the collapse of the Soviet Union could hardly be more different. In Ukraine a solid party system was slow to emerge. Different historical experiences and cultural features in various parts of the country as well as strong linking of political groupings to particular personalities or rather economic power groups prevented formation of stable parties with firm base of support in all regions of Ukraine. The divide between east and west, established already in 1994 and reinforced during the presidential election in 2004, has remained the main feature of Ukrainian politics until today. Belarus, on the other hand, can be seen as a country where political parties exert the weakest influence in all Europe. Animosity towards party politics has been rooted in Soviet traditions, but it has also been systematically encouraged by the president Alyaksandr Lukashenka's regime.